

Språkrådets omvärldsrapport 2015

Innehåll

Förord	4
Rapportens disposition	4
Inledning	6
1. Språklagstiftning	7
1.1. Sammanfattning 2015	7
1.2. Anmälningar till JO om språklagen	7
1.3. Skiljedomsutredningen	8
1.4. Uppföljning av Nordiska språkdeklarationen	10
2. Svenska	13
2.1. Sammanfattning 2015	13
2.2. Satsningar på SFI (svenska för invandrare)	14
2.3. Terminologiutredningen	15
2.4. Läsfrämjande insatser	17
2.5. Älvdalskan	19
3. Myndigheternas språk	21
3.1. Sammanfattning 2015	21
3.2. Myndigheternas klarspråkssatsningar	22
4. Språkteknologi	24
4.1. Sammanfattning 2015	24
4.2. It-användning	24
4.3. Språkinfrastruktur och strategier	26
5. De nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket	29
5.1. Sammanfattning 2015	29
5.2. Allmänhetens kännedom om de nationella minoritetsspråken	32
5.3. Barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk – minoritetspolitikens utveckling år 2015	34
5.4. De samiska språken i Sverige 2015 – lägesrapport från Samiskt språkcentrum	37
6. Svenskt teckenspråk	39
6.1. Sammanfattning 2015	39
6.2. Kvalitén i tvåspråkig undervisning ifrågasatt	39

6.3. Ny teckenspråkslag men rapporter vittnar om bakslag för Nordiska teckenspråk	40
7. Andra minoritetsspråk	42
7.1. Sammanfattning 2015	42
7.2. Regeringens satsningar på nyanlända	43
Språkåret 2015 – sammanfattande kommentarer	45
Referenser	50

Förord

I regleringsbrevet för 2008 fick Institutet för språk och folkminnen uppdraget att i samband med årsredovisningen lägga fram en omvärldsanalys. Uppdraget var kopplat till språklagen som trädde i kraft den 1 juli 2009. Omvärldsanalysen skulle enligt regleringsbrevet ”ta upp de förändringar och utvecklingstendenser i samhället som har betydelse för det svenska språkets, det svenska teckenspråkets och de nationella minoritetsspråkens utveckling”. Enligt beslut från generaldirektören lades uppdraget på Språkrådet, den avdelning inom institutet som har huvudansvaret för språkvård och språkpolitiska frågor.

Sedan 2011 har institutet inte längre någon formell skyldighet att ta fram en omvärldsanalys, men har valt att fortsätta att årligen sammanfatta viktiga språkpolitiska händelser och lyfta fram politiska beslut, myndighetsrapporter och vetenskapliga rön av betydelse för institutets språkpolitiska uppdrag samt att göra nedslag i väsentliga mediala debatter i språksamhället under året som gått.

Språkrådet i maj 2016

Rapportens disposition

Språkrådets omvärldsrapport ger en tillbakablick på det år som gått. Rapporten är en sammanfattning av händelser i språksamhället som är centrala utifrån språklagens perspektiv. Rapporten är indelad i de områden som Språkrådet arbetar med och bevakar: språklagen och dess implementering, klarspråk, de nationella minoritetsspråken, svenskt teckenspråk, övriga språk samt språkteknologi och språklig tillgänglighet.

Kapitel ett består av en sammanfattning av språklagens tillämpning under 2015. Först en genomgång av de JO-anmälningar som varit aktuella under året. Sedan sammanfattas slutsatserna från översynen av lagen om skiljeförfarande som lades fram i april 2015. Sist i kapitlet redovisas några slutsatser från utbildningsdepartementets uppföljning av den nordiska språkdeklarationen.

Det andra kapitlet summerar händelser under året som rör statusfrågor kopplade till svenska språket. Först refereras de satsningar som aviserats eller genomförts för SFI (svenska för invandrare) under det gångna året. Nästa delavsnitt redogör för den statliga utredningen om den offentliga terminologins organisering som genomfördes hösten 2015. Efter det följer ett referat av Kulturrådets kunskapsöversikt över läsfrämjande insatser som redovisades under året. Sist i kapitlet sammanfattas händelser som berört älvdalskan under de senaste åren.

Kapitel tre sammanfattar händelser under 2015 som berört klarspråk. Större delen av kapitlet ägnas åt att sammanfatta de tendenser och utmaningar som väntar myndighetsspråkvården i det förändrade textsamhället, med utgångspunkt i två publikationer som getts ut under året. Exempel på pågående och omfattande klarspråkssatsningar hos två myndigheter (Riksdagen och Försäkringskassan) ges också.

Det fjärde kapitlet består av en sammanfattning av viktiga beslut, nyheter och utredningar inom områdena it-användning, språkteknologi och språklig infrastruktur.

Kapitel fem behandlar situationen för de nationella minoritetsspråken. Avsnittet innehåller en inledande sammanfattning av minoritetspolitiska händelser som aktualiserats under 2015 och sammanfattar sedan innehållet i tre minoritetspolitiska rapporter som getts ut under året; dels årsrapporter från Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget och dels en undersökning som Språkrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget genomfört om befolkningens kännedom om de nationella minoritetsspråken.

Det sjätte kapitlet handlar om det svenska teckenspråket och sammanfattar de viktigaste språkpolitiska händelserna under året – i år med fokus på den tvåspråkiga undervisningen i specialskolan och nyheter från de nordiska länderna.

Det sjunde kapitlet refererar några flerspråkighetspolitiska nyheter – främst en sammanfattning av regeringens satsning på nyanlända elever under de senaste åren.

Den sista delen består av en avslutning i vilken Språkrådet kommenterar en del av nyheterna i årets rapport samt ger sin syn på de viktigaste språkpolitiska händelserna under 2015.

Inledning

2015 var det tio år sedan riksdagen beslutade om de fyra språkpolitiska målen – de mål som är utgångspunkten för den svenska språkpolitiken. Sex år senare kom språklagen (SFS 2009:600) och året därefter, 2010, lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724). Målen och språklagarna utgör tillsammans ramarna, men ska också sätta riktningen, för språkpolitiska åtgärder. De initiativ och beslut som tas om språkval och språkanvändning i kommuner, landsting/regioner, myndigheter och riksdag ska ligga i linje med språklagarna vare sig de fattas i kulturpolitiska, utbildningspolitiska eller näringspolitiska kontexter. Eftersom språklagarnas förpliktelser fortfarande är relativt okända utanför de kulturpolitiska sammanhangen ligger en stor framtida utmaning i att göra dem kända, både bland beslutsfattare och bland allmänheten.

Efter de första åren med språklagarna har man från regeringens sida börjat lyfta fram delområden inom vilka språklagarnas intentioner inte fått den genomslagskraft som förväntat, och där det kan finnas behov av att granska lagarnas implementering. Ett sådant område är språklagens tolfte paragraf om myndigheters skyldighet att samordna och utveckla terminologin inom sina fackområden. Efterlevnaden av paragrafen har visat sig vara otillräcklig bland myndigheter, och bland annat av det skälet har en utredning genomförts under det gångna året för att undersöka hur stödet till myndigheternas terminologiska arbete kan organiseras. Ett annat område som under det följande året kommer att vara föremål för en statlig översyn är lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) vars bestämmelse om språkliga rättigheter för talare av de nationella minoritetsspråken inte fått tillräckligt stort genomslag i hela landet och för samtliga minoritetsspråk.

Fler områden kommer att behöva en genomlysning. Under 2015 har flerspråkiga barns situation i den svenska skolan aktualiserat en av språklagens grundpelare, nämligen lagens fjortonde och femtonde paragraf om myndigheternas (i det här fallet statens och kommunernas) skyldighet att ge tillgång till språk. Tillgången till språk för flerspråkiga elever realiserar dels genom tillgången till det svenska språket via skolämnena svenska och svenska som andraspråk, och dels till modersmålet via skolämnet modersmål och studiestöd på modersmålet. Skolornas möjlighet att ge tillgång till språk bestäms i sin tur helt av tillgången till lärare som dels behöver ha goda kunskaper i de aktuella språken och dels den rätta kunskapen i att undervisa flerspråkiga barn.

Medvetenheten om betydelsen av språk handlar naturligtvis inte bara om skolframgång för elever med andra modersmål än svenska. Även elever med svenska som modersmål behöver undervisas av lärare som har en medvetenhet om hur språkkunskaper inverkar i alla ämnen i skolan. Medvetenhet om språkens roll i skolan är kanske det mest angelägna språkpolitiska området just nu. Men det är viktigt att alla beslut som rör språkval och språkanvändning inom olika sektorer i samhället, särskilt inom den offentliga sektorn, ska tas med språklagarna i beaktande.

1. Språklagstiftning

1.1. Sammanfattning 2015

Institutet för språk och folkminnen har regeringens uppdrag att följa upp myndigheternas tillämpning av språklagen (SFS 2009:600) som trädde i kraft 2009. Uppdraget har lagts på Språkrådet, den avdelning inom institutet som ansvarar för det språkpolitiska arbetet. En central del i uppföljningsarbetet består i att följa den tillsyn av lagen som faller under JO:s (Justitieombudsmannens) ansvar.

I följande kapitel presenteras nyheter som berör tillämpningen av språklagen och som varit aktuella under 2015.

1.2. Anmälningar till JO om språklagen

Under de första åren sedan det att språklagen trätt i kraft prövades lagens paragrafer om svenska som landets huvudspråk mot bruket av engelska i det offentliga rummet och i högskolors kommunikation. De flesta anmälningar prövades dock inte av JO. Därefter har några anmälningar som åberopat språklagen gjorts till JO årligen. Under 2013 gjordes tre anmälningar som alla gällde språklagens 11: e paragraf, klarspråksparagrafen (JO 2013). Inte heller dessa fall prövades (se Språkrådets omvärldsrapport 2013, s.7–8). Under 2014 prövades två ärenden där JO i sina beslut hänvisade till språklagen. Ärendena gällde två kommuners användning av engelska. I det ena fallet handlade det om en kommuns engelska e-postadress och i det andra en kommun som gett en stadsdel ett engelskt namn (JO 2014). Ärendena ledde dock inte till kritik från JO:s sida.

Under 2015 gjordes inga anmälningar till JO som explicit stödde sig på språklagen. Däremot prövar JO regelbundet, om än inte särskilt frekvent, ärenden som rör utformningen av olika typer av myndighetstexter. Under 2015 kom två sådana ärenden som rörde beslutstexter. Bara i det ena av de två fallen stödde sig JO explicit på språklagen, men båda ärendena tog upp problemet med den språkliga utformningen av beslutstexter som kritiserades av JO. I det ena fallet riktades kritiken mot Blekinge tingsrätt för bristfällig utformning av ett domskäl i ett brottsmål (JO 2015A). I det andra ärendet kritiserades IVO (Inspektionen för vård och omsorg) för bristfälliga motiveringar i två beslutstexter (JO 2015B).

Det första ärendet gällde en patient som gjorde anmälan till IVO eftersom hen var missnöjd med hur hen hade blivit bemött hos tandläkaren. IVO inledde en utredning och riktade kritik mot tandläkaren. Tandläkaren anmälde då i sin tur IVO till JO och menade att handläggningen och beslutsunderlaget var bristfälligt på flera punkter. JO riktar i sin bedömning allvarlig kritik mot det sätt på vilket IVO har utformat beslutstexten. Enligt JO framgår det inte klart vad beslutet grundar sig på, eftersom skälen inte redovisas i texten. Beslutstexten har dessutom en otydlig rubriksättning och disposition, och håller en oacceptabelt låg språklig nivå överlag, enligt JO. Det gäller dels rena språkriktighetsaspekter, att texten innehåller ofullständiga meningar och felaktig meningsbyggnad.

JO påpekar också att ordvalet på flera ställen i texten är vardagligt och oprecist och därmed olämpligt för en myndighet eftersom det signalerar en partisk hållning i ärendet.

En svåröverskådlig disposition är något JO även tidigare uppmärksammat i flera av IVO:s beslut. I det aktuella ärendet åberopar JO bland annat språklagens elfte paragraf som säger att myndigheters språk ska vara vårdat, enkelt och begripligt. JO skriver att:

”Beslut i tillsynsärenden måste vara väl genomarbetade och sakliga. Språket ska vara vårdat, enkelt och begripligt. Det får för en läsare inte råda någon osäkerhet om vilka omständigheter som bedömningen grundar sig på, och det måste framgå hur IVO har resonerat – oavsett om ett beslut utmynnar i kritik eller inte.” (JO 2015B)

Det andra JO-ärendet som aktualiserades under 2015 gällde ett misshandelsfall i Blekinge tingsrätt. JO:s kritik riktades mot rådmannen som utformat domskälet så knapphändigt att JO inte ansåg att det gick att göra en bedömning av huruvida beslutet var riktigt eller inte, eftersom beslutstexten saknade en redovisning av den analys av de bevis som lagts fram under utredningen.

Båda JO-besluten berör alltså beslutstexter som är så ofullständiga eller svårlästa att de inte på ett fullgott sätt kan redogöra för beslutsskäl. Resultatet blir att det för mottagaren, vare sig det är den tilltalade eller en utomstående läsare, blir omöjligt att bedöma om ärendet prövats enligt gällande regler, och därmed är rättvist.

Båda ärendena illustrerar betydelsen av att myndighetstexter är genomtänkta och har en begriplig språklig utformning. Särskilt viktigt är det i texter som ingår i myndighetsutövningen och där lagar och regler ska tolkas. Otydlighet i språkbruk och disposition av beslutstexter är först och främst en fråga om rättssäkerhet men i förlängningen riskerar otydlighet och ogenomskinlighet att allmänhetens förtroende för myndigheter påverkas negativt.

1.3. Skiljedomsutredningen

I februari 2014 inleddes en översyn av reglerna för skiljedomsförfarande¹ i Sverige (Justitiedepartementet 2014). En del av utredningens uppdrag var att undersöka huruvida det skulle vara möjligt att använda engelska som förhandlingspråk i de klanderprocesser² kopplade till skiljedomar, i de fall båda parter önskar det.

Utredningens förslag, som lades fram i april 2015, gick ut på att hovrätten bör ha möjlighet att tillåta klandertvister på engelska i vissa delar av rättsprocessen och under särskilda förutsättningar. En sådan förutsättning är att båda parterna ska begära att hålla förhandlingarna på engelska. Om målet

¹ En skiljedom är en rättstvist som avgörs av skiljedomare (eller skiljemän) utan medverkan av allmän domstol. Domens innehåll är ofta hemlig och får inte överklagas. Internationella tvister mellan företag avgörs ofta i ett skiljemål. Källa: Wikipedia: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Skiljedom>.

² Klander är en juridisk term som betyder överklagande. Källa: Wikipedia. Klander (eller överklagande) rörande skiljemål kan enbart väckas om någon av parterna anser att någon del av skiljeförfarandet inte utförts korrekt – skiljedomens innehåll kan däremot inte överklagas.

skulle vara av så stort allmänintresse att det förutsätts att utomstående åskådare kommer att vara närvarande vid förhandlingen eller begära ut handlingar i större omfattning, föreslås hovrätten inte få tillåta engelska som rättegångsspråk. Utredningen föreslog också att protokoll och beslut under rättegången, inklusive domen, alltid ska upprättas på svenska. I utredningens förslag till ny lagtext har man dessutom skrivit in en allmän regel om att hovrätten, i de fall förhandlingen äger rum på engelska, i rimlig utsträckning ska översätta handlingar eller på annat lämpligt sätt se till att den som vill ha information om målet på svenska, kan få det (SOU 2015:37).

Utredningens utgångspunkt var att klandertvister kopplade till skiljemål inte har någon stor språkpolitisk eller offentlighetsrättslig betydelse eftersom det är en perifer typ av tvist för den breda allmänheten. Perifer på så sätt att den i sitt innehåll i de flesta fall bara berör de tilltalade parterna och att den enbart prövar fall som rör skiljetvistens process – den tar alltså inte upp innehållet i skiljedomen. Dessutom hålls mycket få klandertvister kopplade till skiljedomar i Sverige, i genomsnitt 19 per år i hovrätten.

Institutet delade dock inte utredningens initiala hållning att språkvalet i klandertvister i skiljemål är en oviktig språkpolitisk fråga, trots att antalet mål är få. Institutet framhöll att ur ett offentlighetsrättsligt och språkpolitiskt perspektiv är frågan om språkval i en domstolsförhandling tvärtom av stor principiell betydelse, oavsett målets innehåll. Institutets huvudsakliga invändning mot att införa en möjlighet att både förhandla och upprätta beslut och dom på engelska i dessa typer av klanderprocesser är att domstolsförhandlingar på andra språk än svenska skulle strida mot språklagens §10 om svenska som förvaltningspråk i Sverige. En domstolsprocess på engelska skulle innebära ett avsteg från en av språklagens mest centrala principer: att myndigheternas språk ska vara svenska.

Sammantaget är utredningens förslag en kompromiss mellan å ena sidan uppdragets mål, att stärka Sverige som skiljeförfarandeland, och å andra sidan hänsynen till språklagens principer om att svenska ska vara myndighetsspråk. Att behålla kravet på att beslut, protokoll och dom även i fortsättningen ska upprättas på svenska är ett sätt att ta hänsyn till språklagens paragrafer om svenska som förvaltningspråk. I förarbetena till språklagen framgår att språklagen ska vara tvingande inom det så kallade kärnområdet³.

Skälen till att man lyfter fram ett kärnområde, dvs. en viss del av den offentliga förvaltningen som särskilt prioriterad, är att dokument inom kärnområdet ska säkerställa insynen i myndigheternas arbete, i enlighet med offentlighetsprincipen. Att dessa dokument upprättas på svenska, och i rimlig utsträckning översätts eller sammanfattas på andra språk i den mån det behövs, är därför centralt ur ett offentlighetsrättsligt perspektiv.

Men valet att frånga svenska som myndighetsspråk under en rättegång vid en svensk domstol riskerar dessutom att leda till en försvagning av principen om att rättegångar ska vara offentliga. Utredningen för ett resonemang om hur man ändå kan göra förhandlingen tillgänglig för eventuella

³ Kärnområdet definieras i språklagspropositionen *Språk för alla* prop. 2008/09:153 som: "sådana förfaranden och allmänna handlingar som är av särskilt stor betydelse inom den offentliga verksamheten, såsom den politiska beslutsprocessen, domstolsförhandlingar, domar, protokoll, beslut, föreskrifter, verksamhetsberättelser och andra dokument av liknande karaktär".

utomstående åhörare utan kunskaper i engelska. Två möjligheter som nämns är konsekutiv tolkning⁴ eller att spela in förhandlingarna på band som sedan kan översättas då de begärs ut. Fördelarna med förslagen är uppenbara: den åhörare som vill har möjlighet att ta del av förhandlingen i sin helhet. Nackdelen med konsekutiv tolkning är först och främst att kostanden skulle bli densamma som om förhandlingarna hölls på svenska och tolkades till engelska, vilket skulle motverka utredningens ursprungliga syfte att minska kostnaderna och effektivisera förhandlingarna. Nackdelen med att spela in förhandlingarna på band är dock att åhöraren inte skulle ha möjlighet att ta del av förhandlingarna i realtid. Om något av utredningens förslag realiserar återstår att se, eftersom någon proposition inte är lagd ännu.

1.4. Uppföljning av Nordiska språkdeklarationen

Under Deklarationen om nordisk språkpolitik beslutades 2006 av Nordiska ministerrådet och innefattar Sverige, Finland, Danmark, Norge, Island, Grönland, Färöarna och Åland (hädanefter refererade till som "de nordiska länderna").⁵ Deklarationen är en redogörelse för de långsiktiga språkpolitiska mål som de nordiska länderna gemensamt kommit överens om. Deklarationen ska fungera som ett riktmärke för Nordiska ministerrådets språksatsningar (Nordiska ministerrådet 2006).

Målen handlar om att bevara Nordens samhällsberärande språk (danska, finska, färöiska, grönländska, isländska, norska, samiska och svenska) och att arbeta för en god språkförståelse mellan talare av de skandinaviska språken. Men målen rör också alla nordbors rätt att bevara och utveckla sitt modersmål. Deklarationens mål delas in i fyra arbetsområden: språkförståelse och språkkunskap, parallellspråkighet, mångspråkighet och flerspråkighet samt Norden som språklig föregångsregion.

Ansvar att följa upp deklARATIONEN ligger på utbildningsdepartementen i vart och ett av de nordiska länderna, men Nordiska ministerrådet sammanställer ländernas rapportering vartannat år och redovisar vilka åtgärder och initiativ som tagits sedan den senaste uppföljningen. Den senaste rapporten kom 2015⁶ (Nordiska ministerrådet 2015). Ministerrådets rapporterar dels om projekt och aktiviteter från tvärnordiska nätverk och arbetsgrupper, dels från händelseutvecklingen i de enskilda länderna. I det följande ges ett kort referat av några relevanta händelser som de enskilda länderna själva rapporterat i uppföljningen hösten 2015 under de fyra arbetsområdena.

⁴ Exekutiv tolkning innebär tolkning efter det att talaren talat klart. Tolken sitter tillsammans med mötesdeltagarna, lyssnar till talaren och återger därefter talet på ett annat språk. Konsekutiv tolkning ersätts nuförtiden ofta med simultantolkning, men används för vissa former av möten. Källa: Europeiska Kommissionen. http://ec.europa.eu/dgs/scic/what-is-conference-interpreting/consecutive/index_sv.htm

⁵ Den nordiska språkdeklarationen omfattar de fem nordiska länderna Sverige, Norge, Finland, Danmark och Island samt de tre självstyrande områdena Grönland, Färöarna och Åland. Deklarationen är inte juridiskt bindande. Av den anledningen kan förhållandet mellan deklARATIONENS mål och den nationella lagstiftningen i de Nordiska länderna och självstyrande områdena variera. Som en följd av detta varierar också ambitionsnivån och uppföljningen av insatser inom de fyra arbetsområdena mellan länderna.

Språkförståelse och språkkunskap

De mål som kopplas till arbetsområdet språkförståelse och språkgemenskap handlar om att skapa förutsättningar för att nordbor ska kunna förstå varandra. Grannspråksundervisningen i skolan ska stärkas, tillgängligheten till språkliga resurser i form av ordböcker, litteratur, film, tv och språkteknologiska resurser ska öka.

I uppföljningen för 2015, och från de enskilda ländernas rapportering, framgår att ett nordiskt perspektiv är inskrivet i kursplanerna för ämnena danska, färöiska, norska och svenska. I ländernas senaste rapportering rör några av nyheterna nabospråksundervisning. I Danmark har målen för nabospråksundervisningen i grundskolans kursplaner omformulerats som en del av en folkskolreform och det nordiska perspektivet har i och med detta stärkts. Den andra större förändringen kommer att ske i Finland där gymnasiets läroplan ska revideras. Flera av förslagen till förändring i Finland innebär en förstärkning av svenskämnet. Bland annat föreslås svenskundervisningen starta ett år tidigare än den gör nu. Under 2015 röstade riksdagen i Finland dessutom för att behålla svenska som ett obligatoriskt skolämne, trots många kritiska röster de senaste åren som krävt att ämnet ska bli frivilligt (Wickström 2015).

Parallellspråkighet

Målen inom arbetsområdet parallellspråkighet⁷ syftar bland annat till att alla Nordens samhällsbärande språk ska kunna användas som vetenskapliga språk, att undervisning i vetenskapligt fackspråk ges både i de samhällsbärande språken och engelska och att universitet och högskolor utvecklar strategier för språkval, parallellspråkighet, språkutbildningar och språkstöd. Men de parallellspråkiga målen handlar också om att nordbor med icke-nordiska modersmål ska få en god utbildning i landets samhällsbärande språk och få möjlighet att använda och utveckla sitt eget modersmål.

Av rapporteringen från de enskilda länderna framgår att ingen av de nordiska länderna har utarbetat nationella strategier om parallellspråkighet inom högskolesektorn. Istället är ansvaret för att ta fram riktlinjer och handlingsplaner för parallellspråkighet decentraliserat till de enskilda universiteterna och högskolorna. Av rapporteringen från den nordiska arbetsgruppen Parallellspråkighetsgruppen, framgår att många lärosäten har, eller håller på att ta fram, språkstrategier och i vissa fall också handlingsplaner för språkanvändning och språkval inom lärosätena.

Mångspråkighet och flerspråkighet

Den nordiska språkpolitiken inom arbetsområdet mångspråkighet och flerspråkighet ska enligt deklARATIONEN syfta till att bevara och främja de språk som inte är majoritetsspråk i de nordiska länderna. Särskilt nämns vikten av att främja de lagfästa minoritetsspråken och de nordiska teckenspråken. DeklARATIONEN nämner också betydelsen av att bevara och utveckla fackmiljöer för alla de språk som talas i Norden.

⁷ Med parallellspråkighet avses samtidig användning av flera språk inom ett eller flera områden. Det ena språket slår inte ut eller ersätter det andra, utan språken används parallellt. Källa: DeklARATIONEN för Nordisk språkpolitik, s. 83.

Av ländernas rapportering inom mångspråkighets- och flerspråkighetsområdet framgår att de flesta förändringar inom den senaste tvåårsperioden är kopplade till teckenspråken. I Finland trädde en ny teckenspråkslag i kraft under 2015 och i Danmark upprättades ett teckenspråksråd på Dansk Sprognævn (Danmarks motsvarighet till Språkrådet i Sverige). I Norge etablerades under 2015 ett fackråd för teckenspråk och tolkning inom Universitets- og høyskolerådet. Fackrådet fungerar som ett samarbetsorgan för olika ämnesområden inom högskolan, och ska ge råd inom fackrådets område, samordna verksamheter och på eget initiativ väcka frågor som man vill att institutionerna vid högskolorna ska arbeta vidare med (www.uhr.no).

Norden som språklig föregångsregion

Målen för det fjärde arbetsområdet; att bevara Norden som språklig föregångsregion, syftar enligt deklARATIONEN till att bevara de värderingar som man menar präglar den nordiska språkgemenskapen. Dessa värderingar består, enligt deklARATIONEN, av en strävan att förstå och respektera varandras modersmål, att bevara språksamarbetet demokratiskt och öppet för insyn (bland annat genom den nordiska språkkonventionen⁸) samt att hålla fast vid att centrala delar av språksamarbetet ska vara offentligt finansierat. Ett annat mål är att fortsätta att lyfta fram det nordiska språksamarbetet i internationella sammanhang.

När länderna själva rapporterar vilka åtgärder som genomförts inom arbetsområdet handlar de flesta initiativen om klarspråk. I Finland utarbetade utbildnings- och kulturdepartementet under 2014 ett omfattande strategi- och handlingsprogram för klarspråksåtgärder som ingriper både finska och finlandssvenska. I Danmark har Dansk Sprognævn inlett ett samarbete med danska Riksrevisionen om att eventuellt inkludera klarspråk i revisionens genomgång av offentliga institutioner.

⁸ Den nordiska språkkonventionen är en överenskommelse mellan de nordiska länderna om att i så stor utsträckning som möjligt göra det möjligt för nordbor att använda sitt eget språk i kontakt med myndigheter inom Norden. Källa: Nordiska ministerrådet.

2. Svenska

2.1. Sammanfattning 2015

Under Språklagens bestämmelser om svenskan, och ambitionen att bevara svenskan som det samhällsbärande språket, utgör själva grunden för språklagen och språkpolitiken. De flesta av språklagens paragrafer berör därför svenskan. Att bevarandet av svenskan är en språkpolitisk angelägenhet blir ofta tydligt först när bevarandet ställs mot målsättningar som involverar främjandet av andra språk. Ett exempel på det är svenskans roll i förhållande till en ökad användning av engelska inom högskolesektorn.

Tillgången till svenska språket är särskilt viktigt för de som tar sig till Sverige från andra länder och ska skapa sig en framtid här. Mot bakgrund av de senaste årens flyktinginvandring har elevantalet inom SFI (svenska för invandrare) ökat kraftigt. Under 2015 och de närmaste åren framöver satsar regeringen på att öka antalet lärare och utbildningsplatser (se s.14).

En annan aktuell språkpolitisk angelägenhet som aktualiserats under 2015 är älvdalskans status. I maj 2015 hölls en internationell konferens i Köpenhamn där bland annat frågan om älvdalskans status diskuterades (se s.19).

I omvärldsrapporten för 2014 tog Språkrådet upp några händelser under året som vi menade påverkar svenskans ställning som undervisningsspråk, förvaltningsspråk och fackspråk (se s. 14–17 i Språkrådets omvärldsrapport 2014). En av dessa händelser var Vetenskapsrådets beslut att dra in det ekonomiska stödet till vetenskapliga tidskrifter inom samhällskunskap och humaniora. Beslutet kritiserades av representanter för tidskrifterna men även av språk- och kulturaktörer, bland dem Språkrådet, som menade att tidskrifterna utgör viktiga forum och incitament för publicering av vetenskap på svenska.

För att svenskan ska kunna utvecklas som vetenskapligt språk krävs att det finns svenskspråkiga kanaler för publicering. Många av tidskrifterna menade att det ekonomiska stödet från Vetenskapsrådet var avgörande för utgivningen, eftersom publiceringen i många av tidskrifterna till stor del sker på svenska. Efter beskedet har dock beslut fattats om en ny form av bidragsförfarande hos Vetenskapsrådet, vilket innebär att tidskrifterna även fortsättningsvis kommer att kunna få ekonomiskt stöd på ungefär samma nivå som tidigare.⁹ Som en följd av de diskussioner som hölls efter Vetenskapsrådets ursprungliga besked, bildades under 2015 Föreningen för vetenskaplig publicering. Föreningen, vars medlemmar består av representanter för vetenskapliga tidskrifter, har som sitt främsta syfte att främja vetenskaplig publicering.¹⁰

⁹ Detaljerna om den nya bidragsformen är i skrivande stund inte klara.

¹⁰ På föreningens webbplats står följande beskrivning av verksamheten: "Föreningen för vetenskaplig publicering är en sammanslutning av icke vinstdrivande, periodiskt utgiven vetenskapliga publikationer. Föreningens ändamål är att främja den vetenskapliga publiceringens villkor och synlighet samt att företräda medlemmarna i kontakter med det omgivande samhället".

Språkrådets årliga nyordslista,¹¹ är kanske den språkhändelse som får mest uppmärksamhet i media under året. Nyordslistan består av ett urval av de ord som tillkommit eller etablerat sig i språket under det gångna året. Nya ord säger något om samtiden och om språkliga trender, och många har synpunkter på de nya ordens innebörd, värdeladdning och användbarhet. De senaste årens nyordslistor har innefattat ord som speglar ett normkritiskt perspektiv som blivit allt vanligare i offentliga texter. Nyordslistan för 2015 innehåller till exempel orden ”funkis” och ”vithetsnorm”.¹²

Under våren 2015 kom en ny upplaga (den 14:e) av Svenska Akademiens ordlista, SAOL. Också i SAOL finns exempel på det normkritiska perspektivet. Av de 13 000 ord som tagits med i den nya upplagan finns till exempel det könsneutrala ”justeringsperson” (jmf ”justeringsman”) och orden ”damhockey” och ”herrhockey” som lagts till vid sidan av ordet ”hockey”. Områden som traditionellt dominerats av kvinnor och som tidigare inte varit särskilt väl representerade, till exempel spädbarnsvård, är nu inkluderade i listan (Hadenius 2015).

Svensk terminologi har också varit aktuell från en organisatorisk utgångspunkt under året. Under hösten 2015 genomförde Näringsdepartementet en översyn av det offentliga terminologiarbetets organisation, och förslaget lades fram i januari 2016. (se s. 15).

En ny bibliotekslag trädde i kraft 2014 som förtydligade bibliotekens ansvar att främja litteratur och läsande, särskilt gentemot barn och ungdomar. De senaste åren har flera statliga myndigheter fått särskilda uppdrag att främja läsning, bland andra Skolverket och Kulturrådet. Under 2015 kom Kulturrådet ut med en kunskapsöversikt över nationella läsfrämjande metoder och insatser, ett regeringsuppdrag kopplat till den statliga litteraturutredningen *Läsandets kultur* (SOU 2012:65) och *Läsarens marknad, marknadens läsare* (SOU 2012:10) som kom 2012 och propositionen *Läsa för livet* (prop. 2013/14:3) som lades fram året efter (se s. 17–19).

I följande avsnitt (2.2–2.5) kommer några av de nyheter som nämnts ovan presenteras mer utförligt.

2.2. Satsningar på SFI (svenska för invandrare)

De senaste åren har en rad beslut tagits som rör utformningen av SFI. Mot bakgrund av den stora flyktingströmmen till Sverige under det senaste året har också inströmningen av elever till SFI ökat snabbt under en förhållandevis kort period. Under 2013 deltog 114 000 elever i SFI, att jämföra med 45 000 elever tio år tidigare. Efter det har elevantalet ökat ännu mer. Ett av problemen är att ökningen av antalet lärare inte gått i samma takt. Under tioårsperioden 2003 till 2013 fördubblades antalet lärare, och många saknar en relevant utbildning (Utbildningsdepartementet 2015A).

¹¹ Nyordslistan är ett urval av ord som tillkommit eller etablerat sig i språket under det gångna året. Språkrådet väljer ut exempel på nya ord som säger något om samtiden och om språkliga trender eller som visar på språklig kreativitet. 2015 års nyordslista (som publicerades vid årsskiftet 2015/2016) är resultatet av ett samarbete mellan Språkrådet och Språktidningen.

¹² Funkis definieras i nyordslistan som ”som har att göra med (personer med) funktionsnedsättning”. Vithetsnorm definieras som ”norm som utgår från att vit hudfärg är det normala”. Källa: Språkrådets nyordslista 2015.

De ekonomiska satsningar som gjorts på SFI under 2015 och som fortsätter under 2016 inriktas på att försöka komma till rätta med bristen på lärare och att höja kompetensen i den befintliga lärarkåren. Satsningarna sker bland annat inom Lärarlyftet¹³ som ska göra det möjligt för fler SFI-lärare att läsa in behörighet för svenska som andraspråk. Vidare har Skolverket fått medel för att utforma en kampanj för att locka fler att bli SFI-lärare. Skolverket ska också ta fram nya undervisningsmaterial för alfabetisering, dvs. för undervisning av elever som inte kan läsa och skriva eller som använder ett annat alfabet än det latinska (Utbildningsdepartementet 2015C).

Ytterligare beslut handlar om att förenkla reglerna för organiseringen av SFI. I mars 2015 lades en proposition med förslag om att inkludera SFI i Komvux och att anordnare av SFI ska erbjuda mer flexibla och individanpassade kurser, t.ex. lägga dem kvällstid så att SFI-studier ska kunna kombineras med arbete (prop. 2014/15:85).

Ett annat beslut som kom 2015 innebär att studieförbund får ett riktat statsbidrag för att anordna språkundervisning för asylsökanden i Migrationsverkets flyktinganläggningar. Tidigare fick bara de med uppehållstillstånd tillgång till SFI (Utbildningsdepartementet 2015B). I slutet av 2015 beslutades om att införa ytterligare lättnader i form av resebidrag för de som måste resa mellan flyktingsboenden och undervisningsplatsen (Arbetsmarknadsdepartementet 2015).

2.3. Terminologiutredningen

Under hösten 2015 kom beskedet att regeringen planerade en översyn av det offentliga terminologiarbetets organisation. Bakgrunden till översynen är de förslag som lades fram i samband med höstbudgeten i oktober 2014 om att nästan hela anslaget till TNC (ca 4 miljoner kronor) skulle dras in. Kritik mot besparingarna framfördes, bland annat i media.

I och med det förändrade politiska läget vid årsskiftet 2014/15 blev den budgetproposition som lades fram hösten 2014 inte aktuell, och i den budget som följde berördes inte TNC:s framtida anslag. I april 2015 gav närings- och innovationsminister Mikael Damberg i samband med en interpellation i riksdagen beskedet att TNC kommer att få ekonomiskt stöd även under 2016. Regeringen aviserade också att frågan om hur den offentliga terminologin ska organiseras kommer att utredas (Språkrådets omvärldsrapport 2014, s.15).

Utredningen, som blev klar i januari 2016, var en enpersonsutredning under Näringsdepartementet (Näringsdepartementet 2016). Utredaren menar att det finns behov av en tydligare statlig organisation och en mer uttalad roll- och ansvarsfördelning mellan de språkvårdande instanserna inom den offentliga språkvården – i synnerhet mellan de organ som har det huvudsakliga ansvaret för offentlig terminologi: Terminologicentrum TNC och Institutet för språk och folkminnen (Språkrådet).

¹³ Lärarlyftet är till för lärare som inte har behörighet för de ämnen som de undervisar i. Genom lärarlyftet kan de komplettera sin legitimation genom kurser och utbildningar. Lärarlyftet pågår fram till utgången av 2018. Källa: Skolverket

Utredaren pekar på att Språkrådet idag inte har någon terminologisk stödverksamhet till myndigheter, och därför hänvisar terminologiska frågor och stöd till TNC, men att en sådan rollfördelning inte är självklar, med tanke på den inriktning och det uppdrag som föreslogs i förarbetena till bildandet av Institutet för språk och folkminnen. Utredaren påpekar att tanken var att den nya språkvårdsorganisationen skulle ha terminologisk kompetens samtidigt som TNC skulle fortsätta att verka som ett terminologiskt kunskapscentrum. Både TNC:s och institutets terminologiska uppdrag borde alltså preciseras, enligt utredningen.

Utredaren menar också att en svag styrning av TNC:s anslag har inverkat negativt på TNC:s utveckling som tjänsteföretag och gjort att TNC fått en otydlig roll och ställning som både tjänsteföretag och som officiellt organ för terminologi. Av den anledningen menar utredaren att TNC behöver utveckla sina tjänster gentemot den privata sektorn för att kunna finansiera den delen av verksamhet på egen hand, och samtidigt ha tydliga och väl avgränsade uppdrag gentemot den offentliga sektorn.

När det gäller förvaltningsmyndigheternas ansvar för terminologi, menar utredaren att det behövs tydligare incitament för att myndigheterna, i högre grad än de gör idag, ska ta det ansvar de förväntas enligt språklagens bestämmelser: att se till att svensk terminologi inom deras olika fackområden finns tillgänglig, används och utvecklas.

Utredningens konkreta förslag gick ut på att:

- Institutet för språk och folkminnen (Språkrådet) får ett tydligare och mer övergripande uppdrag för svensk terminologi, som en del av uppföljningsuppdraget för språklagen.
- Det statliga bidraget till TNC preciseras och inriktas på ett antal samhällsnyttiga tjänster.
- Förvaltningsmyndigheterna behöver riktlinjer och stöd för sitt terminologiarbete, så att de bättre än idag kan leva upp till språklagens bestämmelse om terminologi (§12).

Utredningen poängterade att TNC spelar en viktig roll som nationellt terminologiskt kompetenscentrum, men förslaget innebär samtidigt neddragningar av anslaget till TNC. Utredaren menade att det nya, lägre anslaget skulle ha en tydligare styrning och enbart användas till allmännyttiga tjänster.

En hearing hölls i slutet av februari 2016. I de skriftliga kommentarer som Språkrådet lämnade i samband med hearingen påpekade vi att förslaget om tydligare ansvarsfördelning mellan myndigheterna är bra. Vi stödjer också utredningens förslag om att förvaltningsmyndigheterna bör få tydligare uppdrag, via regleringsbrev eller instruktioner, att arbeta med terminologin inom sina fackområden, i syfte att förbättra efterlevnaden av språklagens §12. Detta är en åtgärd som Språkrådet under lång tid påpekat nödvändigheten av.

Institutets huvudsakliga invändning mot förslaget är dock att det saknas en risk- och konsekvensanalys i förhållande till Språkrådets och TNC:s nuvarande verksamheter. En uppenbar risk med den kraftiga neddragning av anslag till TNC som förslaget innebär är först och främst att unik kompetens och erfarenhet, som idag finns hos TNC, går förlorad. Det är också oklart hur Språkrådets verksamhet skulle påverkas i sin helhet av att få ytterligare uppdrag (Institutet för språk och folkminnen 2016C).

Förslaget bereds för närvarande på Näringsdepartementet.

2.4. Läsfrämjande insatser

Den litteraturutredning som lades fram 2012 (SOU 2012:65 och SOU 2012:10) konstaterade att befolkningens läsvanor ligger stabilt på en hög nivå och att det publiceras mer litteratur än någonsin i Sverige. Trots det konstaterar utredningen en negativ utveckling kopplad till ungas läsfärdighet och läsvanor. Utredningen pekar bland annat på att det fortfarande finns stora skillnader i läsvanor mellan olika sociekonomiska grupper och att läsfärdigheten bland unga försämras – särskilt bland pojkar.

I den proposition som följde på litteraturutredningen formuleras det nationella målet för litteratur- och läsfrämjande formuleras enligt följande:

Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsägingar ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet (prop. 2013/14:3, s.22).

För att nå målet ska statens insatser koncentreras till att förbättra läsförmågan, särskilt hos barn och unga, samt att se till att fler än idag regelbundet tar del av både fack- och skönlitteratur. Men kulturpolitiken ska också vara inriktad på att öka kunskapen om läsningens betydelse för utbildning och delaktighet i samhället.

I samband med litteraturutredningen fick Kulturrådet regeringens uppdrag att ta initiativ till, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. I uppdraget låg också att ta fram en kunskapsöversikt över läsfrämjande insatser på nationell nivå och att sammanfatta aktuell forskning om läsfrämjande (Kulturrådet 2015).¹⁴ Översikten rapporterades under våren 2015. Nedan följer en sammanfattning av slutsatserna från rapporten.

Kulturrådets kunskapsöversikt

En slutsats Kulturrådet drar är att läsundervisningen i grundskolan, såsom den återges i Skolverkets rapport 2007 (Skolverket 2007), står i strid med det forskningen säger om läsmotivation. Kulturrådet lyfter fram det faktum att grundskolans undervisning i läsning och skrivning ofta domineras av formell färdighetsträning, medan undervisning med inriktning mot innehåll och funktion är sällsynt. Särskilt gäller det undervisningen av elever med särskilda behov. Detta trots att läroplanen och kursplanerna i svenska och svenska som andraspråk betonar att lärande ska ske i meningsfulla sammanhang och att språkutveckling alltid är knuten till ett innehåll.

Forskning kring läsande ger en samstämmig bild som visar att socioekonomiska faktorer tillåts att i mycket hög grad bestämma vilka barn som blir läsare och vilka som inte blir det. Att fri läsning har goda effekter på språkutveckling, t.ex. utökad vokabulär, förbättrad skrivförmåga och bättre resultat på lästester är väl dokumenterat. I Sverige är högutbildade dubbel så benägna att läsa böcker minst en gång i veckan jämfört med lågutbildade. Samtidigt pekar man i rapporten på den fria läsningen som en stor potential som klassutjämnare och exemplifierar med en större studie där de kognitiva

¹⁴ Läsfrämjande insatser definieras i rapporten som verksamhet i syfte att öka läsmotivation, bredda läsintresse, och förbättra attityder till läsning.

effekterna av fri läsning undersökts och där man drar slutsatsen att fri läsning¹⁵ på fritiden har större betydelse för studieresultatet än föräldrarnas utbildningsnivå.

Trots att det alltså är möjligt att slå ut socioekonomiska faktorer med hjälp av bokläsning, visar forskning samtidigt att läsmönster och läsattityd är svåra att förändra. Läsforskningen har visat att barns läsmönster ofta cementerar ett läsbeteende. Barn som redan läser bättre än sina jämnåriga tenderar att läsa mer och därmed bli ännu bättre läsare, medan de barn som läser sämre tenderar att läsa mindre och därför hamna ännu mer efter. Detta leder till att klyftan mellan de barn som är läsare (och ser sig som läsare) och de som inte är det (och inte ser sig som läsare) ökar successivt under skolgången.

Hemmiljön och familjens engagemang för läsning spelar alltså stor roll. Högläsningens goda effekt på barns språkutveckling när det gäller läsmotivation men även studieresultat, är väl bekräftad. Genom att föräldrar läser för sina barn förmedlar de också en positiv attityd till litteratur och läsning. Att pojkar generellt har sämre läs- och skrivförmåga än flickor finns belagt i ett flertal större studier. Flickor är också mer benägna att tycka om läsning och uppfatta sig som läsare. Sociala faktorer är det som tydligast lyfts fram i dagens forskning: att pojkar och flickor socialiseras in i olika läsroller. I en stor del av dagens forskning är förebildstanken central. Man pekar på pappors viktiga roll, men även på behovet av förebilder utanför hemmet som idrottsstjärnor etc. En del forskare hävdar att det skett en "feminisering" av läsandet och att skolan och biblioteken behöver anpassa sitt utbud och tilltal mer efter pojkars önskemål.

Kulturrådet konstaterar vidare att folkbiblioteken spelar en viktig roll för barns tillgång till litteratur. För många förskolor är samarbete med bibliotek självklart, men studier visar också att det förekommer stora skillnader mellan förskolorna i hur man ser på läsning och hur mycket tid som läggs på den. Tillgången till böcker varierar också stort. Eftersom förskolan inte innefattas av skollagens regel som säger att elever måste ges tillgång till skolbibliotek, är frågan om förskolebarns tillgång till litteratur särskilt angelägen att granska.

Rapporten tar också upp en tendens när det gäller synen på läsning, som man menar är under förändring. Det finns en benägenhet idag, inom såväl forskning som inom praktiska läsfrämjande verksamheter, att betona läsningens sociala dimension. Läsning har traditionellt uppfattats som en aktivitet som utförs privat och i enskildhet. Idag finns ett stort intresse för boksamtal, bokcirklar och läsdiskussioner på sociala forum: Läs-kulturen har blivit mer social. Den ökade sociala läsningen hänger samman med teknikutvecklingen och en del forskare menar att insatser som bygger på social läsning har större potential än traditionella läsfrämjande insatser att inkludera ovana läsare och de som annars inte har tillgång till sociala nätverk där läsning ingår naturligt.

Slutligen listar Kulturrådet olika insatser som är särskilt angelägna för läsfrämjande insatser utanför skolan. Man betonar först och främst vikten av läsfrämjande insatser för små barn. Att tidigt identifiera grupper med särskilt stora behov är viktigt för att undvika att läsvanor blir onda cirklar där läsovana barn undviker läsande. I läsfrämjande insatser är det viktigt att ta reda på och anpassa aktiviteter, utbud och läsande förebilder utifrån målgruppen. Möjligheten att välja bland ett brett

¹⁵ Rapportförfattaren använder begreppet *fri läsning* med definitionen: *läsning som sker av egen vilja och av eget intresse*. Inom läsforskningen finns flera alternativa begrepp, t.ex. *lustläsning*.

utbud är viktigt för att motivera till läsande; läslusten bör styra över vad som läses. Att främja sociala läsaktiviteter kan vara ett sätt att inkludera och engagera fler läsovana – både barn och vuxna.

2.5. Älvdalskan

De senaste åren har älvdalskan uppmärksammats allt mer – både av representanter för älvdalsktalande och periodvis i medier. Det ökade intresset för älvdalskans bevarande har synts inte minst på sociala medier. Det finns idag flera Facebook-grupper för älvdalskans bevarande, varav den största har över 3 000 medlemmar (våren 2016). Under 2010 och 2011 kom två avhandlingar om älvdalskan (Gorbacz 2010, Melerska 2011).

Den första stora konferensen om älvdalska hölls i Älvdalen 2004 och anordnades av föreningen Ulum dalska, den centrala organisationen för älvdalskans bevarande. Konferensen var ett samarbete mellan Institutionen för nordiska språk, dåvarande Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) och Ulum Dalska och hölls bland annat för att markera 20-årsjubileumet för Ulum Dalska. En andra konferens hölls 2008 – också den i Älvdalen och med Ulum dalska som en av huvudarrangörerna. Den senare konferensen lyfte också frågor med mer språkpolitiskt innehåll – t.ex. möjligheten att göra älvdalska till ett nationellt minoritetsspråk.

Under 2015 har älvdalskan fått förnyad aktualitet. I och med att prins Carl Philip i juni 2015 gifte sig med Sofia Hellqvist, som kommer från Älvdalen, fick älvdalskan en del uppmärksamhet i media. Det skrevs artiklar om bygden och om älvdalskan, både i svenska och utländska medier (se bl.a. the Guardian 2015 och the Conversation 2015). I maj 2015 hölls en internationell konferens i Köpenhamn, arrangerad av Köpenhamns universitet, universitetet i Tromsø och Högskolan i Kristianstad.

Nätverket Språkförsvaret gick i augusti 2015 ut med ett pressmeddelande där man uttalade sitt stöd för att älvdalska ska få status som nationellt minoritetsspråk (Språkförsvaret 2015). I samband med det publicerade man en debattartikel i tidningen Kulturen och i Dalarnas tidningar med samma budskap. Under 2015 lades två riksdagsmotioner (2015/16:3243 Miljöpartiet, 2015/16:2544 Sverigedemokraterna) med en uppmaning till regeringen om att utreda möjligheterna att erkänna älvdalskan som ett nationellt minoritetsspråk.¹⁶ Under 2015 lämnades också en ansökan in till ISO (internationella standardiseringsorganisationen) om att få älvdalskan registrerad som ett eget språk (Blakestad 2015). Ansökan gjordes av en älvdalsaktivist, med stöd av en grupp skandinaviska språkvetare. Begäran avslogs dock (Institutet för språk och folkminnen 2015A).

I Europarådets granskning av Sveriges efterlevnad av den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, har frågan om älvdalskans status tagits upp vid ett flertal tillfällen. Första gången frågan lyftes i granskningsförfarandet var i Europarådets expertkommitténs rapport 2006.¹⁷ Kommittén hade under granskningsprocessen träffat representanter för älvdalsktalare som påpekat

¹⁶ Tidigare motioner har lämnats in 2006, 2009 och 2011 av en enskild ledamot i Centerpartiet.

¹⁷ Expertkommitténs rapport innehöll rekommendationer inför regeringens andra rapport, som lades fram 2007.

att älvdalskan är starkt hotad. Kommittén menade att regeringen bör utreda frågan om älvdalskan närmare.

Under den tredje granskningscykeln träffade expertkommittén återigen företrädare för älvdalskan och i kommitténs nästföljande rapport 2008 uppmanade man regeringen att klargöra älvdalskans status, dvs. om älvdalska ska betraktas som ett språk eller som en dialekt.

Den svenska regeringens fjärde rapport kom 2010. Där hänvisade Sverige till det ställningstagande som gjordes i förarbetena till minoritetsreformen (prop. 2008/09:158): att älvdalskan ska betraktas som en svensk dialekt. Regeringen skrev också att man med tanke på den nya minoritetsspråksreformen ville inrikta de språkpolitiska åtgärderna mot de fem nationella minoritetsspråken.

I de efterföljande rekommendationerna från expertkommittén menar man dock att regeringen bör, på vetenskaplig grund, ta ställning till om älvdalska ska betraktas som en dialekt av svenskan eller som ett eget språk (och därmed kunna komma i fråga som ett nytt nationellt minoritetsspråk). Inför regeringens femte rapport till Europarådet, som lades fram 2013, hölls ett möte med företrädare för älvdalska och språkvetare. Utifrån mötet, och en genomgång av de tidigare omdömen som fanns tillgängliga om älvdalska, gjorde regeringen bedömningen att älvdalskan ska betraktas som en dialekt och att den av bland annat det skälet inte bör få status som ett nationellt minoritetsspråk. I rapporten till Europarådet skriver den svenska regeringen att:

Sammantaget finner regeringen ingen anledning att ompröva sitt tidigare ställningstagande gällande älvdalskan. Som har nämnts i föregående rapport anser regeringen dock att det finns ett stort värde i att älvdalskan bevaras som en del av det svenska kulturarvet och att det är önskvärt att älvdalskan förs vidare till nya generationer (Sveriges rapport till Europarådet 2013, s.16).

Sammantaget finner regeringen ingen anledning att ompröva sitt tidigare ställningstagande gällande älvdalskan. Som har nämnts i föregående rapport anser regeringen dock att det finns ett stort värde i att älvdalskan bevaras som en del av det svenska kulturarvet och att det är önskvärt att älvdalskan förs vidare till nya generationer (Sveriges rapport till Europarådet 2013, s.16).

Man listar också några huvudsakliga invändningar mot att älvdalskan skulle få status som nationellt minoritetsspråk i enlighet med den europeiska stadgan och anger två huvudskäl till det. Det ena är att det idag finns så många som 12 varieteter av älvdalska. En standardisering, som troligtvis skulle bli följden av upphöjandet till nationellt minoritetsspråk, skulle riskera att skada den språkliga mångfalden i Älvdalen. Det andra skälet uppges vara att ett erkännande av älvdalskan kan leda till liknande krav från representanter av andra dialekter och syftet med den europeiska stadgan skulle därmed undergrävas. I expertkommitténs svar som kom 2015 påpekar man återigen att det råder delade meningar om älvdalskans status (som språk eller dialekt) men skriver att "allt fler lingvister menar att älvdalskan borde betraktas som ett språk" (Europarådet 2015). Nästa rapport från den svenska regeringen ska lämnas till Europarådet i juni 2016.

3. Myndigheternas språk

3.1. Sammanfattning 2015

Myndigheters ansvar för sitt språkbruk framgår av språklagens 11§ som säger att myndigheternas språk ska vara enkelt, vårdat och begripligt. Men ansvaret för ett begripligt språkbruk fanns redan tidigare formulerat i förvaltningslagen (SFS 1986:223): ”Myndigheten skall sträva efter att uttrycka sig lättbegripligt”.

Klarspråksarbetet har en lång tradition i Sverige, men med tiden har textsamhället förändrats. Vi läser och skriver på ett annat sätt idag än för bara tio år sedan. Vi läser numera inte bara på papper utan också på datorskärmar, läsplattor och mobiltelefoner. Myndigheters information behöver heller inte alltid bestå av text, det blir allt vanligare att text kombineras med ljud, bild eller film.

Myndighetsskribenter måste kunna hantera allt fler kanaler: telefon, e-post, digitala blankettformat och sociala medier, och med det olika regeluppsättningar. Myndigheter skriver dessutom för många olika grupper med sinsemellan olika förutsättningar och behov.

Under hösten 2015 gav Språkrådet ut en historik över klarspråksarbetet i offentlig sektor, skriven av Barbro Ehrenberg-Sundin och Maria Sundin: *Krångelspråk blir klarspråk – från 1970-tal till 2010-tal* (Ehrenberg-Sundin och Sundin 2015). Boken beskriver processen från det att myndigheternas klarspråksarbete inleddes på Regeringskansliet fram till instiftandet av en samordnad statlig språkvård.

Den nordiska tidskriften *Sakprosa* hade under 2015 ett temanummer om klarspråk (vol.7, nr.2, 2015) i syfte att ge plats åt vetenskapligt förankrade diskussioner om klarspråk och klarspråksarbete, mot bakgrund av att det råder brist på klarspråksforskning. Artiklarna berör klarspråk från flera olika perspektiv. I en artikel undersöker Saga Bendegard, forskare inom nordiska språk, hur och i vilken mån de klarspråksmål som formulerats utifrån en nationell svensk kontext kan appliceras på texter som tas fram inom EU:s institutioner (Bendegard 2015). I en annan artikel gör Åsa Wengelin, textforskare, en kritisk granskning av några av de svenska klarspråksråden i förhållande till forskning om läsbarhet och språkbearbetning (Wengelin 2015). Ytterligare en artikel handlar om en textgenre som blivit vanligare – myndigheters värdegrundstexter. Catharina Nyström Höög, professor i svenska, diskuterar genrens relation till klarspråksnormer (Nyström Höög 2015).

I förordet till volymen sammanfattar redaktörerna några av de utmaningar som den nordiska myndighetsspråkvården står inför. En central fråga är hur språklagens krav på ett ”vårdat, enkelt och begripligt” språk ska förstås och konkretiseras i ett allt mer komplext textsamhälle. I takt med en växande medvetenhet om olika målgruppers behov, både i förhållande till olika språk och skilda förutsättningar att tillägna sig information. Hur ska t.ex. klarspråksmålet förhålla sig till uppläst text, lättlästa texter och tolkning?

Språkrådet har i olika sammanhang pekat på behovet av mer klarspråksforskning, både kopplat till de råd och riktlinjer som används av språkvårdare i det praktiska klarspråksarbetet, men också till de eventuella effekterna av klarspråksprojekt. I brist på forskning har myndigheter i olika sammanhang lyft fram betydelsen av goda exempel. Språkrådets klarspråksenkät, som genomfördes 2014 bland

370 myndigheter, kommuner och landsting/regioner, visade att 60 procent av myndigheterna arbetat med klarspråk under de senaste två åren men att mycket få av dem utvärderar effekterna av insatserna (Språkrådets omvärldsrapport 2014, s.17–20).

Temat för 2015 års klarspråkskristall¹⁸ var ”föredömligt klarspråksarbete”, och gick till Västra Götalandsregionen. Regionen fick priset för sitt arbete med att göra underlag till politiska beslut kortare och begripligare. Projektet, som sedan blev en del av det löpande klarspråksarbetet, hade tydliga mål och följdes upp med textgranskningar, volymmätningar och enkäter.

Flera stora myndigheter har under året arbetat med större klarspråksprojekt. Nedan presenteras två av dem; det ena är Riksdagsförvaltningens projekt *Klart språk i Riksdagsförvaltningen* och det andra Försäkringskassans projekt *Normkritiskt språk*.

3.2. Myndigheternas klarspråkssatsningar

Klart språk i Riksdagsförvaltningen

Under 2011–2013 genomförde en arbetsgrupp i Riksdagsförvaltningen en inventering av behovet av klarspråksarbete. Inventeringen ledde vidare till ett klarspråksprojekt som genomfördes 2013–2014. Vid inventeringen upptäcktes hinder som ofta nämns i klarspråkssammanhang. Många kan kopplas till tidsbrist: Skribenten klippte in stycken från andra texter utan att först ha bearbetat dem i förhållande till sammanhanget. Bristen på tid kunde också innebära att handläggaren inte hann låta en kollega granska texten. Ett annat mönster som upptäcktes var att ovana eller osäkra skribenter gärna skrev på ett sätt som liknade de texter som redan fanns upprättade, vilket ledde till att textmönster cementerades. En del skribenter visste inte fullt ut vilka läsarna var – de skrev för sin chef trots att det i slutändan var personer med helt andra förkunskaper som läste texterna. Andra texter kunde innehålla formuleringar och ord som var svåra att omformulera av politiska skäl eftersom de hade förhandlats fram mellan parti- eller blockgränserna.

De övergripande målen för Riksdagens klarspråksarbete är:

1. Ökade kunskaper om och positiva attityder till klarspråk.
2. En bättre skrivsituation.
3. Bättre texter.

En stor del av klarspråksarbetet bestod i att utbilda de över 600 personer som är anställda i Riksdagsförvaltningen. Under 2014 gick 400 anställda en grundutbildning. Ett fördjupningsseminarium hölls också där anställda vid utskottskanslierna medverkade. I övrigt skapades arbetsgrupper som fokuserade på olika delprojekt. En grupp arbetade fram riksdagens skrivråd och skrivhandledningar, en grupp med riksdagens termer och en annan med textmallar.

¹⁸ Språkrådet delar ut Klarspråkskristallen varje år till en myndighet, en kommun eller annat offentligt organ. Kristallen är en belöning för goda resultat i arbetet för begripliga texter och en uppmuntran till fortsatt klarspråksarbete.

Under 2014 redovisades projektet som därmed övergick till löpande arbete. Under 2015 togs en handlingsplan fram för det fortsatta klarspråksarbetet som ska fortgå inom Riksdagsförvaltningen under perioden 2016–2018. Handlingsplanen innehåller olika delmål och metoder för att uppnå de tre övergripande målen för klarspråksarbetet (oban). Delmålen handlar bland annat om att se till att fler inom Riksdagsförvaltningen går grundkursen i klarspråk och att en fördjupande kurs tas fram. Handlingsplanen listar också metoder för att på sikt skapa en bättre skrivsituation där kollegial textgranskning ingår och det finns bra skrivverktyg, t.ex. i form av skrivhandledningar. I början av klarspråksprojektet (2013) gjordes en så kallad nollmätning som ska följas upp 2017. Förväntningen då är att en utveckling har skett i förhållande till de övergripande målen för klarspråksarbetet.

Försäkringskassans arbete med normkritisk språkvård

Försäkringskassan har under 2015 arbetat med ett klarspråksprojekt med fokus på normkritiskt språk. Arbetet har i huvudsak inriktats på att arbeta om de delar av myndighetens webbplats som handlar om familjer, i syfte att inkludera olika sorters familjer, oavsett om de är hetero- eller stjärnfamilj, biologiska föräldrar eller adoptivföräldrar, eller de som består av en eller två föräldrar. Anpassningarna som genomförts handlar dels om vilka mottagare som adresseras och dels om vilka ord myndigheten väljer att använda i texter som vänder sig till familjer.

Myndigheten försöker numera att genomgående använda ett könsneutralt språk genomgående. Man använder till exempel inte ordet "pappa", utan istället "den andra föräldern" och på liknande sätt är "pappadagar" utbytt mot "tio dagar vid barns födelse". Likaså är ordet "pappamånader" utbytt mot den mer neutrala formuleringen "90 dagar som är reserverade för vardera föräldern".

Försäkringskassan ger numera också rekommendationer om e- respektive a-ändelse. Det gäller till exempel "den bidragsskyldiga". Genom att använda en a-ändelse signalerar Försäkringskassan att såväl mammor som pappor kan vara bidragsskyldiga. Sedan sommaren 2014, i samband med att SAOL meddelade att de skulle ta in ordet i ordlistan, tillåter myndigheten också den handläggare som vill, att använda "hen" i texter.

Ett annat sätt att få in ett normkritiskt perspektiv har varit att vidareutveckla de interna texterna, bland annat de som används i internutbildningar och vägledningar. Myndigheten arbetar medvetet med att uppnå så kallad representation, alltså att i olika informationstexter använda sig av exempel där flera kön, etniciteter, livsval och familjekonstellationer syns. Exempelen ska också gärna vara oväntade och på så sätt vidga och utmana handläggarnas föreställningar – detta som ett sätt för myndigheten att förbereda handläggarna på olika scenarier inför möten med olika typer av familjer.

4. Språkteknologi

4.1. Sammanfattning 2015

Användningen av traditionella medier fortsätter att minska medan den tid vi lägger ner på internet ökar. Bland unga är den tydligaste trenden att använda mobilen för sin mediekonsumtion. Också i skolan ökar användningen av internet. Effekterna av hög internetanvändning är dock inte helt entydiga. Enligt en OECD-rapport som kom 2015 finns ett samband mellan hög it-användning och låga prestationer i PISA (OECD 2015). Samtidigt finns resultat som visar på ett positivt samband mellan tv-spelande och multimodal läsförmåga (Rasmusson 2015). En gemensam slutsats från undersökningarna är dock att elever utöver sin traditionella läsförmåga också behöver öva sin digitala kompetens.

Under 2015 har de stora projekt om språklig infrastruktur som presenterades i Språkrådets omvärldsrapport 2014 – den nationella språkatabanken och Swe-Clarin – fortlöpt. Målet för båda projekten är att samla språkresurser för att de ska kunna utgöra forskningsmaterial men också för att de ska kunna användas till att utveckla språkteknologiska tjänster och produkter, till exempel automatisk TV-textning. Inom EU pågår ett liknande insamlingsarbete, i syfte att skapa en plattform för automatisk översättning av olika typer av dokument mellan EU:s officiella språk.

I följande avsnitt (4.2–4.3) kommer dessa nyheter att presenteras mer utförligt.

4.2. It-användning

Med I stort sett hela befolkningen har idag tillgång till internet, och allt fler elever använder också it i skolan. Med tanke på att framför allt unga ägnar mycket av sin tid åt internet behöver de öva sin läsförståelse inte bara på traditionella texter utan också på digitala. Användningen i sig leder dock inte automatiskt till fördelar i förhållande till studieresultat – lärare och elever behöver kunskap om hur it ska användas för att bli en resurs i skolan.

Befolkningens internetvanor

Enligt den senaste rapporten från Internetstiftelsen i Sverige (IIS) om befolkningens internetvanor¹⁹ – har 93 procent tillgång till internet och 91 procent använder internet. I åldern 8–55 år har över 95 procent internettillgång. Den dagliga användningen av internet ökar i alla åldersgrupper (IIS 2015).

De yngres medieanvändning har ökat genom åren tack vare internets genomslag. Enligt Mediebarometern 2015 är den starkaste trenden de senaste fyra åren att de ungas, liksom stora

¹⁹ *Svenskarna och internet* är en rapport som ges ut årligen sedan 2000 av Internetstiftelsen i Sverige (IIS): en oberoende organisation som verkar för en positiv utveckling av internet i Sverige. Rapporten är baserad på IIS egen primärdatainsamling som undersöker svenskarnas användning av internet och visar hur informations- och kommunikationsteknik används och påverkar enskilda individer, familjer och samhället. För 2015 års rapport intervjuades 3 000 personer från 12 år och uppåt under perioden februari–april 2015.

delar av befolkningens, medieanvändning blivit mobil. De delar av vårt medieliv som successivt blivit internetburna är nu också mobila (Nordicom 2015). Användningen av traditionell tv, radio och dagstidningar har samtidigt minskat.

När det kommer till nyhetsläsning dominerar traditionella medier fortfarande, men allt fler läser dagstidningar på internet (76 procent enligt Svenskarna och internet). 15 procent läser e-böcker, men det är ännu inte fråga om något genombrott för e-boken.

Att ha tillgång till internet är dock inte samma sak som att känna sig delaktig i informationssamhället. Enligt IIS:s rapport känner sig enbart 65 procent av befolkningen delaktiga, vilket ändå är fler än i alla tidigare mätningar.²⁰

Användning av IT i skolan och digital kompetens

I Sverige görs stora satsningar inom it i skolan. Sverige är ett av de länder där tillgången till och användningen av it är störst. Barn och ungas användning av it i skolarbetet har ökat både i skolan och i hemmet sedan 2009. I en OECD-rapport som publicerades 2015: *Students, Computers and Learning: Making the Connection* analyseras skolelevens resultat i digital problemlösning. Rapporten visar på ett samband mellan hög it-användning och låga prestationer i PISA.²¹

Tidigare publikationer visar att Sveriges resultat i digital problemlösning i PISA 2012, (som är den senaste PISA-undersökningen), är lägre än OECD-genomsnittet och ligger i linje med resultaten i matematik, läsförståelse och naturvetenskap. Det svenska resultatet i problemlösning är lågt även i ett nordiskt perspektiv. Endast Danmark har resultat på samma nivå som Sverige, medan elever i Finland, Norge och även Estland presterar bättre. Det är första gången digital problemlösning provas i PISA så det går inte att säga något om huruvida eleverna blivit bättre eller sämre jämfört med tidigare år (Skolverket 2015A och Skolverket 2015B).

Sverige har den största andelen extrema internetanvändare, definierat av OECD som elever som använder internet mer än sex timmar på fritiden på vardagar. I denna grupp utgör pojkar närmare 70 procent. De extrema internetanvändarna uppvisar överlag de lägsta skolresultaten, kommer oftare för sent, skolkar mer och rapporterar en lägre grad av välmående.

Även om OECD-studien visar att stor it-användning samvarierar med låga resultat, går det inte att dra några direkta slutsatser om orsakssamband. Många av frågorna om 15-åringarnas it-användning har inte ställts tidigare i PISA, vilket begränsar möjligheterna att se förändringar över tid och koppla dem till resultatutvecklingen. PISA-studien har dessutom enbart fokuserat på hur it används allmänt i skolan och i viss mån i matematikundervisningen.

²⁰ Till de som anser sig vara delaktiga räknas de respondenter som svarat "ja, helt och fullt" och "ja, till stor del" på frågan "Känner du dig delaktig i informationssamhället?" i IIS undersökning *Svenskarna och internet 2015*.

²¹ PISA står för *Programme for International Student Assessment* och är ett OECD-projekt. Det är en internationell studie som undersöker i vilken grad utbildningssystemet bidrar till att femtonåriga elever är rustade att möta framtiden. Elevernas förmågor undersöks inom tre kunskapsområden: matematik, naturvetenskap och läsförståelse. Studien genomförs var tredje år. Källa: Skolverket.

En förklaring till att studien överlag inte visar några positiva samband mellan hög it-användning i skolan och elevprestationer är, enligt OECD, att det saknas kunskap om hur it ska användas på rätt sätt. Studien visar på betydelsen av att satsningarna är väl genomtänkta. It kan utgöra ett viktigt hjälpmedel i skolan, förutsatt att det används på rätt sätt. Svenska studier visar att många lärare efterfrågar kompetensutveckling inom it. OECD framhåller skolans och föräldrarnas ansvar i att stötta ungdomarna att bli "sunda" och kritiska användare av digitala medier. I de nya svenska kursplanerna för grundskolan betonas att eleverna ska lära sig källkritik, vilket är en nödvändig aspekt av grundläggande it-kompetens (Skolverket 2015A, OECD 2015).

En avhandling i pedagogik som lades fram vid Mittuniversitetet 2015 (Rasmusson 2015) har undersökt elevers digitala läsförmåga. Avhandlingen, som innehåller data från det digitala lästesten från PISA 2009, visar att det krävs särskilda förmågor hos läsaren för att förstå texter på internet. Det handlar om multimodal läsförmåga, dvs. förmågan att förstå symboler och tecken, samt att kunna navigera för att hitta information och kunna hantera och tolka information källkritiskt. Mer generella it-förmågor som att kunna hantera datorn och att veta hur en webbläsare fungerar, är också viktigt vid sidan av den mer traditionella läsförmågan som att skriva, stava och förstå pappersbaserade texter.

Avhandlingen visar att pojkar är bättre på förmågor som krävs för den digitala läsningen – att navigera i en struktur och tolka symboler och bilder, medan flickor fortfarande har en bättre övergripande läsförmåga. Pojkarnas fördel i den digitala läsningen kunde helt förklaras av att de spelade mer datorspel än flickorna. Studien slår fast att det kan vara erfarenheter eller förmågor från datorspelandet som gjort att pojkarna bättre klarade de aspekter som krävs för digital läsning.

Resultatet av avhandlingen visar hur viktigt det är att alla elever får möjlighet att utveckla sin läsförståelse i förhållande till traditionella texter, men att eleverna dessutom behöver få öva på de strategier och förmågor som är nödvändiga för att förstå digitala texter. Precis som med läsvanor kopplade till traditionella texter spelar de socioekonomiska faktorerna in. Tillgång till internet i hemmet och skolan antas i studien vara en delförklaring till skillnaden i digital läsförmåga mellan elever.

Avhandlingens resultat; att pojkarna tack vare att de spelade mer datorspel än flickorna presterade bättre i digital läsning, kan tyckas motsäga OECD-studien som visade att extrem datoranvändning (mer än sex timmar per dag) och it-användning i skolan samvarierar med låga skolresultat. Men studierna visar kanske framför allt att it-användningens nytta, vare sig det är hemma eller i skolan, beror på vilket sätt internet används. Kunskapen om hur it ska användas i skolan behöver därför öka, menar Skolverket i sin analys av OECD-rapporten (Skolverket 2015B).

4.3. Språkinfrastruktur och strategier

Medan Under 2014 etablerades två nationella satsningar på språklig infrastruktur: *Swe-Clarin* och PTS:s regeringsuppdrag att skapa en nationell språkdatabank. Under 2015 har inventeringen av språkresurser inletts i det nationella språkdatabasprojektet. *Swe-Clarin*, som bildades 2014, har under 2015 hunnit inleda arbetet och etablerat ett centrum på Språkrådet.

Fortsatt arbete inom pilotprojektet för språkresursbanken

I juni 2014 fick PTS (Post- och telestyrelsen) ett uppdrag från regeringen att utveckla en nationell språkinfrastruktur för talbaserade tjänster. Projektet har två mål; dels att ta fram en språkresursbank och dels att utifrån den skapa en prototyp för att kunna omvandla tal till text. Ett av målen är att göra det möjligt att automatiskt direkttexta tv-program, vilket skulle öka tillgängligheten för många med funktionsnedsättning. Men grundidén är också att språkbanken ska vara öppen och kunna användas för att utveckla språkteknologiska tjänster av såväl kommersiella företag, organisationer, forskare och privatpersoner.

Under 2015 har projektet med att skapa en språkatabank fortlöpt. KTH (Kungliga Tekniska Högskolan) har på uppdrag av PTS börjat inventera den svenska språkresursmarkanden, dvs. undersöka vilka språkresurser som finns, var de finns och vilken kvalité de har, i syfte att först och främst skapa en grund till en språkbank. Under 2015 påbörjades också arbetet med det andra delmålet; att ta fram en prototyp för direkttextning. SVT har gett uppdraget till det finska språkteknologiföretaget *Lingsoft* som ska presentera en prototyp i december 2016.

Hela regeringsuppdraget skulle ha slutredovisats i maj 2016 men har förlängts till i mars 2017. En fråga som återstår att lösa är hur en framtida språkatabank ska förvaltas och finansieras så att det kan vidareutvecklas och hållas aktuell på lång sikt (PTS 2015).

Swe-Clarin bygger upp forskningsinfrastruktur i Sverige

Swe-Clarin är den svenska delen av EU-projektet *Clarin* som syftar till att göra stora språkliga material tillgängliga för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning tillsammans med avancerade språkteknologiska verktyg för att bearbeta och undersöka materialet.

Under 2015 har ett *Clarin*-centrum bildats på Språkrådet. Material från Institutet för språk och folkminnen ska göras tillgängligt för forskning inom *Clarin*. Det rör sig till exempel om ord-, namn- och termsamlingar, dialektinspelningar och folkminnesbeskrivningar. Språkrådet ska tillsammans med Digisam²² och Institutionen för tal, musik och hörsel (TMH), en avdelning på Kungliga tekniska högskolan (KTH) särskilt fokusera på att göra kulturminnesinstitutionernas inspelningar av talat språk mer tillgängliga för forskning.

Swe-Clarin håller på att bygga upp flera *Clarin*-centrum i etablerade forskningsmiljöer som ska göra digitala språkresurser och språkverktyg tillgängliga för andra forskare i Sverige och Europa. Centrumen ska också ge utbildning, råd och stöd till forskare som vill använda resurserna. Uppbyggnaden av forskningsinfrastrukturen ska ske under fem år från 2014 till 2019 med finansiering från Vetenskapsrådet (GU-journalen 2015, Institutet för språk och folkminnen 2015B).

EU samlar resurser för att spränga språkgränserna i Europa

Det pågår ett arbete med att skapa en digital plattform för flerspråkiga e-tjänster inom EU. Plattformen ska göra det möjligt för två personer med olika språk att kommunicera med varandra via

²² Digisam är samordningssekretariatet för digitalisering, digitalt bevarande och digitalt tillgängliggörande av kulturarvet och en avdelning vid Riksarkivet.

maskinöversättning, till exempel vid offentliga upphandlingar. Översättningssystemet har än så länge mest varit anpassat till översättning av juridiska texter och andra EU-dokument. För att plattformen också ska kunna hjälpa myndigheter, företag och privatpersoner med översättningar inom vitt skilda områden, t.ex. konsumentupplysning, hälso- och sjukvård, offentlig upphandling eller socialförsäkring, behövs det samlas in mer data på de olika EU-språken.

I samband med Europeiska språkdagen i september 2015, uppmärksammade EU-kommissionen arbetet i ett pressmeddelande, där myndigheter i medlemsländerna uppmanades att bidra till insamlingen av språkligt material för att träna systemet. Datainsamlingen samordnas av nätverket *European Language Resource Coordination* (ELRC), där Sverige bland annat representerades av Språkrådet. Som ett första steg kommer ELRC att arrangera workshoppar i Sverige och andra EU-länder om betydelsen av att dela med sig data till projektet och om hur det i praktiken ska göras (Institutet för språk och folkminnen 2016A, ELCR 2016).

5. De nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket

5.1. Sammanfattning 2015

I språklagen ges de nationella minoritetsspråken en särställning. Lagen säger att alla statliga och kommunala myndigheter ska skydda och främja språken. Mer precisa skyldigheter att erbjuda språkliga rättigheter, särskilt inom förskola och äldreomsorg, har dock burits av de kommuner som ingår i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska, enligt lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

I den budgetproposition som presenterades i september 2015 aviserades en översyn av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724). I samband med det beslutade regeringen också att från och med 2016 inte utöka förvaltningsområdet för finska, samiska och meänkieli i väntan på översynen. Detta ledde till starka reaktioner bland företrädare för de nationella minoriteterna som begärde ett samråd med kulturminister Alice Bah Kunkhe (Helme mfl. 2016). Samrådet, som hölls i oktober 2015, påverkade dock inte regeringens beslut att avvakta med godkännandet av fler kommuner till förvaltningsområdena. Inför 2016 hade åtta nya kommuner ansökt om att få ingå i något av de tre förvaltningsområdena (Institutet för språk och folkminnen 2016B).²³ I dagsläget (april 2016) ingår sammanlagt 75 kommuner och 14 landsting/regioner i förvaltningsområdena för samiska, meänkieli och finska (Länsstyrelsen i Stockholms län 2016).

Vilka frågor översynen av minoritetslagen kommer att behandla är inte klart eftersom det ännu inte lagts fram något direktiv. Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametingets årliga uppföljningar av myndigheters och kommuners minoritetspolitiska insatser har dock tidigare visat att minoritetslagen överlag har stärkt de nationella minoritetsspråkens status. Minoriteternas inflytande har ökat och minoriteternas språk och kulturer har blivit mer synliga. En konkret effekt av detta är att intresset för att delta i modersmålsundervisningen i skolan har ökat bland de nationella minoriteterna.

Men uppföljningarna har också visat att minoritetspolitiken inte slagit igenom utanför förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska. Kunskapen och intresset i övriga landet är lågt. En annan slutsats är att få kommuner genomför några insatser för de språk som inte har särskilda förvaltningsområden, de så kallade icke-territoriella språken romska och jiddisch. Man har också pekat på bristen på långsiktiga satsningar. Det vanligaste är att kommuner som får statsbidrag använder det till administrativa samordningstjänster eller till kulturevenemang, men mer sällan till satsningar inom förskola eller skola, där de ekonomiska satsningarna kan få en mer långsiktig effekt.

Att de nationella minoritetsspråken fortfarande är relativt okända bland allmänheten bekräftades av en SIFO-undersökning som Språkrådet genomförde i januari 2015 tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget. Undersökningen visade att var tredje person i Sverige inte känner till

²³ Gislaved, Järfälla, Skellefteå, Söderhamn och Örnsköldsvik har ansökt om att få ansluta sig till det finska förvaltningsområdet. Sundsvall och Åsele har ansökt om anslutning till förvaltningsområdet för meänkieli och Luleå har ansökt om att få tillhöra det samiska förvaltningsområdet. Källa: Sveriges radio och minoritet.se.

något av de fem nationella minoritetsspråken. Resultatet var ungefär detsamma när samma undersökning genomfördes fem år tidigare. Även om kännedomen är låg i befolkningen, anser dock en klar majoritet att det är viktigt eller mycket viktigt att samhället ger stöd åt minoriteternas språk och kulturer, så att de kan leva vidare.

Europarådet, som regelbundet övervakar hur Sverige lever upp till åtagandena gentemot de nationella minoriteterna, har i sina senaste granskningar lyft fram tillgången till utbildning som de nationella minoritetsspråkens ödesfråga. I de rekommendationer som Europarådets ministerkommitté lämnade i januari 2015, mot bakgrund av den senaste rapporten från den svenska regeringen (2013), pekar man särskilt ut behovet av tvåspråkig utbildning och långsiktiga satsningar på lärarutbildningar.

Bland de viktigaste åtgärderna för minoritetspolitiken hör alltså att etablera en gedigen och resursstark lärarutbildning för språken. Andra nödvändiga åtgärder är, enligt kommittén, att förbättra kvalitén på modersmålsundervisningen så att eleverna har möjlighet att nå en hög nivå av läs- och skrivkunnighet. Man väljer också att lyfta fram tillgången till tvåspråkig undervisning i finska och samiska som särskilt prioriterat just nu²⁴ (Europarådet 2015). Nästa rapport om hur Sverige lever upp till åtagandena i den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk²⁵ ska regeringen lämna till Europarådet i juni 2016.

Den 1 juli 2015 trädde de nya generösare reglerna för nationella minoriteters tillgång till modersmålsundervisning i kraft. I och med att skollagen ändrades får nu barn som tillhör någon av minoriteterna delta i skolans modersmålsundervisning även om de är nybörjare i språken. Tidigare fanns en motsättning mellan å ena sidan språklagen som säger att de nationella minoriteterna ska ha möjlighet att lära sig sina språk och å andra sidan skolförordningen som krävt förkunskaper. Under 2015 presenterade Skolverket nya kursplaner för finska, jiddisch, meänkieli och romska för grundskolan, specialskolan och sameskolan (Skolverket 2016).

Som en del av lösningen på problemet med lärarbrist har fjärrundervisning genomförts som försöksverksamhet under flera år. Från och med den 1 juli 2015 gör ändringar i skollagen och skolförordningen det möjligt för kommuner att använda sig av fjärrundervisning i ämnena modersmål, samiska i sameskolan, moderna språk och teckenspråk under förutsättning att det inte finns en legitimerad lärare på plats som kan undervisa eller att antalet elever är för få för att en reguljär kurs ska kunna starta (prop. 2014/15:44). Under 2015 kom ett nytt direktiv om att utreda möjligheterna att ytterligare underlätta för kommuner att använda fjärrundervisning för modersmålsundervisning och studiehundledning i modersmål, men också i svenska som andraspråk, SVA (Utbildningsdepartementet 2015B). Utredningen, som kom till på grund av den snabba ökningen av flyktningbarn till skolorna, lades fram i januari 2016. I huvudsak innehåller den förslag som gör det möjligt att förlägga undervisningen på andra skolor (SOU 2016:12).

²⁴ Läs mer om de synpunkter som lades fram av expertkommittén och ministerrådet i Språkrådets omvärldsrapport 2014, s.31–32.

²⁵ Sverige ratificerade den europeiska stadgan för landsdels- eller minoritetsspråk 2000 som kom till för att skydda Europas kulturella mångfald. Syftet med stadgan är att skydda minoriteternas språk som annars riskerar att dö ut. Var tredje år följer Europarådet upp hur Sverige lever upp de åtaganden man gjort enligt stadgan.

Insatser för att ta fram modersmåls lärare och läromedel i de nationella minoritetsspråken har intensifierats under de senaste åren. Skolverket har sedan 2009 stöttat utvecklingen av läromedel för minoriteterna men fick 2013 ett tydligare uppdrag; dels att producera läromedel för dessa grupper och dels att genomföra utbildningsinsatser för att relativt snart få fram lärare i de nationella minoritetsspråken.

När det gäller uppdraget att öka tillgången till lärare prioriterades först och främst lärare i samiska och meänkieli inom förvaltningsområdena, i andra hand lärare i finska inom det finska förvaltningsområdet och sedan lärare i alla tre språk i övriga landet (Arbetsmarknadsdepartementet 2013). Under 2014 kom dock ett tilläggsdirektiv om att insatsen också skulle gälla lärare i romska. Uppdraget ska slutredovisas under 2016 och 2017 (Kulturdepartementet 2015).

Skolverket har identifierat ett särskilt stort behov av läromedel bland de grupper av elever som helt eller nästan helt saknar kunskaper i språken. Därför har man koncentrerat insatserna till de målgrupperna genom att ta fram läromedel som dels är anpassade för dessa grupper och dels till de nya kursplanerna i minoritetsspråken. Läromedlen presenterades i juni 2015 tillsammans med de nya kursplanerna och finns tillgängliga på Skolverkets webbplats. Materialet är framtaget för finska, jiddisch, meänkieli, samiska och romska och är för de flesta av språken uppdelade i två nivåer, för årskurs 1–3 respektive 4–9.²⁶

När det gäller läromedel på samiska deltar Skolverket också i en nordisk arbetsgrupp om läromedel i samisk undervisning, initierad av utbildningsdepartementen i Sverige, Norge och Finland. Gruppen har kartlagt läromedelssituationen för undervisning i samiska och kommit med förslag på hur länderna kan utöka samarbetet (Utbildningsdepartementet 2015D).

Utöver bristen på läromedel och lärare som kan undervisa i de nationella minoritetsspråken, utgör den svenska skolförordningen ett hinder för tvåspråkig undervisning. På grund av lagstiftningen i Sverige (Skolförordning 2011:185 kap 9, §§ 12 och 13) har tvåspråkiga undervisningsmodeller inte varit möjliga att införa. Skolförordningen anger att undervisning på andra språk än svenska bara får ske till 50 procent av den totala undervisningstiden, och den måste dessutom successivt fasas ut för att övergå helt till undervisning på svenska i årskurs 7. Skolförordningen är således inte anpassad efter de nationella minoriteternas behov. Detta har Europarådet i sin granskning av ramkonventionen och den europeiska språkstadgans efterlevnad upprepade gånger kritiserat Sverige för. I början av 2016 meddelade dock utbildningsminister Gustav Fridolin att regeringen, som en del av den översyn av minoritetslagen som redan aviserats, också ska se över skollagstiftningen så att Sverige bättre lever upp till Europarådets krav (Vuonokari 2015).

En annan kritik som Europarådet upprepade gånger riktat mot Sverige är bristen på statistik över antalet talare av de nationella minoritetsspråken. Tidigare har funnits en statlig konsensus om att inte räkna antalet talare av olika språk eftersom det anses ligga för nära en etnisk kartläggning.

²⁶ För de samiska språken har läromedel tagits fram för nordsamiska, sydsamiska och lulesamiska och för romska arli, kale, kelderash, lovara, polsk romani och svensk romani. För jiddisch har läromedel tagits fram enbart för årskurs 4–9. Källa: Skolverket.

2012 fick Diskrimineringsombudsmannen (DO) ett uppdrag att i samråd med varje minoritetsgrupp arbeta fram metoder för att uppskatta antalet talare (DO 2012). Under 2014 fick Sametinget regeringens uppdrag att genomföra en förstudie som undersöker möjligheterna att finna mätmetoder för det samiska språkets utbredning. Uppdraget, som genomfördes tillsammans med Umeå universitet, och i dialog med bland andra Institutet för språk och folkminnen, redovisades i mars 2015 och innehöll förslag på projekt med syfte att undersöka förutsättningarna för de samiska språkens överlevnad. De föreslagna projekten innefattar kartläggningar av språkens synlighet, resurser, domäner och användning bland unga (Sametinget och Umeå universitet 2015). Ett år efter det att projektets förslag redovisats (våren 2016) har inga besked kommit om fortsatt finansiering.

I december 2015 gav Mikael Parkvall, lingvist vid Stockholms universitet, ut en bok om Sveriges språk (Parkvall 2015). Boken, som ges ut i samarbete med Språkrådet, är ett försök att med hjälp av olika metoder uppskatta antalet modersmålstalare av olika språk i Sverige, inklusive de nationella minoritetsspråken (se också s. 42–43).

I följande avsnitt (5.2–5.4) refereras några minoritetspolitiska rapporter som lagts fram under 2015.

5.2. Allmänhetens kännedom om de nationella minoritetsspråken – Språkrådets, Länsstyrelsens och Sametingets undersökning

Liksom i januari 2015 genomförde TNS Sifo, på uppdrag av Språkrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, en enkätundersökning om allmänhetens kännedom om och attityd till Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk (Språkrådet 2015). Undersökningen genomfördes i januari 2015 och omfattade telefonintervjuer med 2 000 personer i åldern 15 år eller äldre. I undersökningen fick de svara på frågan om de kunde nämna något av Sveriges fem nationella minoriteter respektive fem nationella minoritetsspråk. De intervjuade fick också ange, på en fyrgradig skala, hur viktigt eller oviktigt de anser det vara att samhället stödjer språken så att de kan överleva i Sverige. En motsvarande undersökning genomfördes 2010, vilket gör det möjligt att jämföra vissa av resultaten.

Var tredje person känner inte till något av de nationella minoritetsspråken

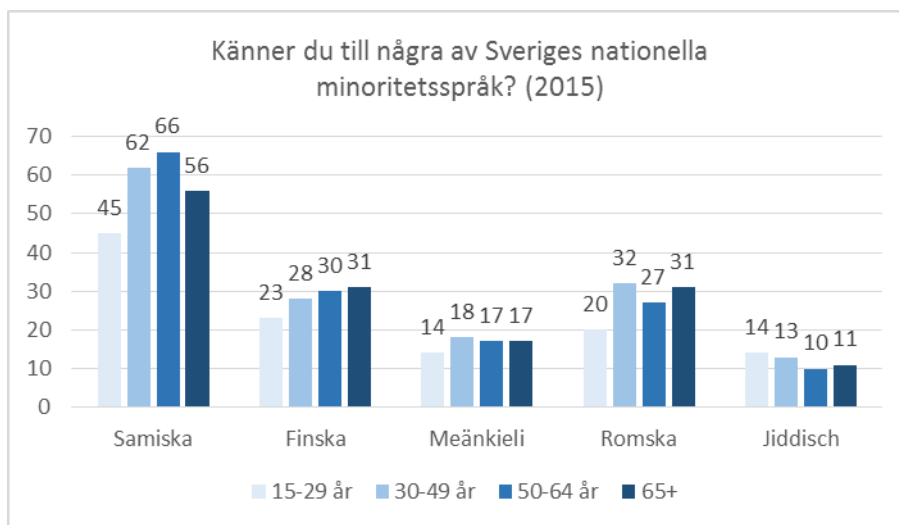
Den andel av befolkningen som kan räkna upp vilka de fem nationella minoriteterna och minoritetsspråken är, har inte ökat. Tvärtom har den minskat något sedan 2010. I 2015 års undersökning kunde 66 procent av de tillfrågade nämna minst en av de nationella minoriteterna. Det innebär samtidigt att en tredjedel av Sveriges befolkning inte känner till någon av de nationella minoriteterna. När det gäller kännedomen om vilka de nationella minoritetsspråken är blev resultatet ungefär detsamma: 65 procent kunde nämna minst ett av de nationella minoritetsspråken. I jämförelse med den tidigare mätningen är det en minskning: 2010 kunde 71 procent kunde nämna minst ett av språken.

Kännedomen om jiddisch som minoritet ökar bland yngre

15–29-åringar är den grupp som har lägst kännedom om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken, precis som 2010. Samtidigt visar 2015 års undersökning på ett trendbrott: medan

kunskapen minskar bland de tillfrågade som är 30 år eller äldre, ökar den i stället något bland de yngre. Särskilt mycket ökar kännedomen om jiddisch. Medan bara 3 procent av 15–29-åringarna visste att jiddisch var ett nationellt minoritetsspråk 2010 var motsvarande siffra i 2015 års mätning 14 procent, vilket är nästan fem gånger så många.

Samer är fortfarande den mest välkända minoritetsgruppen, även om kännedomen gått ner något sedan 2010. Sex av tio intervjuade visste att samer är en nationell minoritet och nästan lika många att samiska är ett av de nationella minoritetsspråken. För finskan, som i 2010 års mätning var det näst mest kända av språken, har siffran sjunkit mer. 2010 visste 39 procent av befolkningen att finska är ett av de nationella minoritetsspråken. Motsvarande siffra i 2015 års undersökning var 28 procent, vilket innebär att inte ens var tredje person känner till att finska är ett av Sveriges nationella minoritetsspråk.

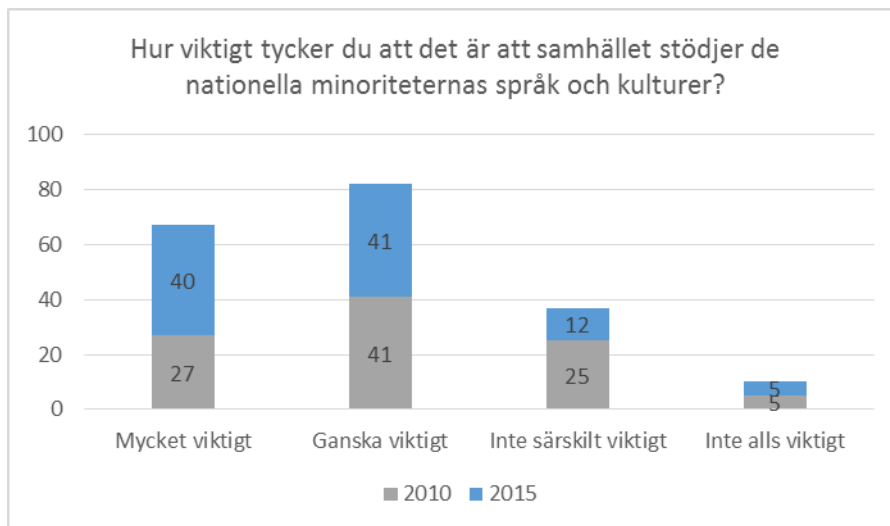
Figur 1. Andel personer (i procent) av de tillfrågade som kan nämna minst ett av de nationella minoritetsspråken, fördelat på ålderskategori.

Precis som tidigare är kunskaperna om de nationella minoriteterna högre bland högskoleutbildade jämfört med bland de med enbart grundskoleutbildning. Det går också att se en skillnad mellan åldersgrupper. Bara hälften av de intervjuade i gruppen 15–29 år kunde nämna någon av de nationella minoriteterna till skillnad från 68 procent av de som är 65 år och äldre.

Undersökningen visar samtidigt att de som bor i ett förvaltningsområde för finska, meänkieli eller samiska har något större kännedom om samtliga nationella minoriteter och minoritetsspråk. Fler av de intervjuade där kan nämna någon eller några av de nationella minoriteterna, jämfört med de som bor i övriga delar av landet.

Fler tycker att stöd till minoriteterna är viktigt

Undersökningen visade att allt fler i befolkningen tycker att det är viktigt att samhället ger stöd till de nationella minoriteterna. 40 procent av de tillfrågade anser det vara mycket viktigt, vilket är en rejäl ökning jämfört med mätningen 2010 då siffran var 27 procent. I gruppen unga (15–29 år) har andelen som tycker att det är ganska eller mycket viktigt att samhället stödjer minoriteternas språk och kulturer fördubblats.

Figur 2. Respondenternas gradering av hur viktigt de tycker att det är att samhället ger stöd för att bevara de nationella minoriteternas språk och kulturer. Resultatet för varje svarsalternativ återges i procent. Jämförelse mellan mätningarna 2010 och 2015.

5.3. Barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk – minoritetspolitikens utveckling år 2015

Den Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har regeringens uppdrag att följa upp och samordna Sveriges minoritetspolitik. I uppdraget ingår att följa upp och årligen rapportera hur myndigheterna i förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska använder det statsbidrag de får för att främja något eller flera av dessa språk. För 2015 har Länsstyrelsen och Sametinget valt att i sin analys särskilt undersöka hur väl barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk, i enlighet med lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) tillgodoses inom förskolan, förskoleklassen och skolan.

Länsstyrelsen och Sametinget har i sin undersökning hämtat information från ett flertal olika källor. Myndigheterna har genomfört intervjuer av föräldrar med barn som tillhör någon av de nationella minoritetsgrupperna. De har också skickat ut en enkät till landets samtliga kommuner och kompletterat med intervjuer med företrädare för tolv kommuner. Vidare har man haft både enskilda och gemensamma samråd med minoritetsorganisationer. De resultat som kommit fram har analyserats utifrån de tre minoritetspolitiska delområdena diskriminering och utsatthet, inflytande samt språk och kultur. Till varje delområde presenterar Länsstyrelsen och Sametinget en lista med åtgärdsförslag. Nedan refereras i korta drag slutsatserna inom de tre delområdena samt förslagen på åtgärder:

Diskriminering och utsatthet

Länsstyrelsen och Sametinget konstaterar att arbetet med diskriminering har betydelse för att rätten till språk ska få reell effekt. En rädsla att visa sin identitet kan i förlängningen leda till minskad efterfrågan på modersmålsundervisning. Av undersökningen framgår att majoriteten av

kommunerna inte genomför några särskilda insatser för att höja kunskapsnivån om de nationella minoriteterna bland personal inom förskolan, och endast en mindre andel kommuner i skolan utbildar personalen om minoriteternas rättigheter. Utanför förvaltningsområdena är sådana utbildningar i stort sett obefintliga.

Endaste en tredjedel av de kommuner som besvarade undersökningens enkät har en handlingsplan eller ett motsvarande styrdokument för arbetet med att skydda och främja barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk. Bristen på specifika insatser riktad till de nationella minoriteterna kan tyda på en okunskap om det särskilda rättsläge som gäller minoriteterna. Särskilt svår situation har judar och romer i förhållande till utsatthet och diskriminering. Eftersom språken jiddisch och romska är territoriellt obundna språk, omfattas de inte av det särskilda skydd som finns inom förvaltningsområdena. Kommuner inom förvaltningsområden har generellt större kunskap och genomför fler insatser än övriga kommuner, också inom grundskyddet.²⁷

Förslag till åtgärder:

- Möjligheten att uppta de nationella minoritetsspråken som en diskrimineringsgrund bör utredas. I dag utgör språk inte en av diskrimineringsgrunderna enligt diskrimineringslagen (SFS 2008:567).
- Skolinspektionen bör få i uppdrag att genomföra en riktad tillsyn gällande nationella minoriteters utsatthet och diskriminering, i enlighet med kapitel 6, skollagen²⁸.
- Skolverket bör få i uppdrag att vidta kunskapshöjande insatser om utsattheten bland och diskrimineringen av nationella minoriteter.
- Uppföljningsmyndigheterna bör tilldelas medel för att undersöka hur de lagar och bestämmelser som skyddar de nationella minoriteterna förhåller sig till varandra, med syfte att upptäcka eventuella brister.
- Skolverket bör få i uppdrag att ta fram och sprida läromedelsupplement till grundskolan om de nationella minoriteternas kulturer, språk, religion och historia.

Inflytande och delaktighet

Den vanligaste formen av inflytande för vårdnadshavare till barn med nationella minoritetsspråk inom förskolan, förskoleklassen och skolan sker genom de vanliga kanalerna; genom enskilda samtal, föräldramöten, samråd eller skolråd. Kommunerna inom förvaltningsområdena har en större medvetenhet om vikten av att ge minoriteterna inflytande, men i de flesta kommuner saknas det

²⁷ Grundskyddet innefattar de basrättigheter som ingår i lag (SFS 2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. Basrättigheterna innefattar minoriteternas rätt till information om sina språkliga rättigheter och rätten till inflytande i frågor som berör dem. I grundskyddet ingår också en skyldighet för myndigheter att skydda och främja minoriteternas språk och kulturer – särskilt barns tillgång till språk och kultur. Romer (romska) och judar (jiddisch) omfattas enbart av grundskyddet medan sverigefinnar (finska), tornedalingar (meänkieli) och samer (samiska) har mer långtgående rättigheter.

²⁸ Kapitel 6 i skollagen innehåller bestämmelser om att huvudmannen ska motverka, förebygga och agera mot kränkande och diskriminerande behandling av elever.

specifika samråd som är anpassade utifrån de nationella minoriteternas rättigheter. De vägar och möjlighet till inflytande som finns för vårdnadshavare till barn med nationella minoritetsspråk skiljer sig alltså inte från det inflytande som ges vårdnadshavare generellt. I många kommuner inom förvaltningsområdena där ett fungerade samråd kommit till stånd är samrådsdeltagarna äldre och saknar en aktuell anknytning till förskolan eller skolan.

Av Länsstyrelsens och Sametingets undersökning framgår att vårdnadshavare till barn med nationella minoritetsspråk överlag inte ges det inflytande de har rätt till inom förskola, förskoleklass eller skola.

Förslag till åtgärder:

- Skolinspektionen bör få i uppdrag att göra en riktad tillsyn angående vårdnadshavares rätt till information och inflytande, i enlighet med 3 och 5 §§ i lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724), i förskolan, förskoleklassen och skolan.

Språk och kulturell identitet

Det finns en stor skillnad i efterlevnaden av barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk mellan de kommuner som ingår i förvaltningsområden och de som inte gör det, särskilt när det gäller att tillgodose behovet av modersmålsundervisning. I intervjuerna med företrädare för kommunerna framstår brist på språkkunnig personal som en stor utmaning.

När det gäller rätten till språk i förskolan konstaterar Länsstyrelsen och Sametinget vikten av att kommunerna genomför granskningar av hur rättigheterna efterlevs. Att begreppen ”hela eller delar av” i minoritetslagens skrivning om rätten till förskola på minoritetsspråk öppnar upp för olika tolkningar bland kommunerna i förvaltningsområdena är ett problem. Omfattningen av modersmålsundervisningen varierar också stort mellan kommunerna och i de flesta kommuner är det upp till rektorn att avgöra omfattningen. En rimlig väg vore, enligt Länsstyrelsen och Sametinget, att införa en minsta garanterad undervisningstid för de nationella minoritetsspråken. Tvåspråkig undervisning efterfrågas av föräldrar men förekommer i mycket liten utsträckning, vilket kan tyda på att frågan inte är prioriterad i kommunerna.

Förslag till åtgärder:

- Den utbildning som idag finns för blivande ämneslärare i vissa nationella minoritetsspråk bör inrättas för blivande lärare i för- och grundskolan.
- Skolverket bör få i uppdrag att ta fram ett kompetensutvecklingspaket i syfte att höja kompetensen hos kommunanställda.
- Innebörden i skollagen (SFS 2010:800) och läroplanen för förskola (Lpfö98) bör klargöras när det gäller barns rätt till sitt språk i förskolan. Styrdokumenten ger möjlighet till olika tolkningar, och det behövs därför en översyn av hur dessa två regleringar relaterar till varandra.
- Införandet av minsta garanterade undervisningstid för de nationella minoritetsspråken bör utredas.

- Skolverket bör få i uppdrag att ta fram en vägledning för hur tvåspråkig verksamhet kan organiseras.

Sammanfattningsvis konstaterar Länsstyrelsen och Sametinget att kommunernas insatser inom alla tre områdena: utsatthet och diskriminering, inflytande och delaktighet samt språk och kulturell identitet i nuläget är otillräckliga.

5.4. De samiska språken i Sverige 2015 – lägesrapport från Samiskt språkcentrum

De Sametinget lämnar, via Samiskt språkcentrum, på regeringens uppdrag årligen en lägesrapport om situationen för de samiska språken i Sverige. De senaste åren har utbildningssektorn stått i centrum för rapportens innehåll, och så är fallet också i 2015 års lägesrapport. Bland de hinder för revitalisering av de samiska språken som rapporten tar upp nämns den otillräckliga tillgången till och kvaliteten på modersmålsundervisningen, men ett ännu större problem är bristen på tvåspråkig undervisning. Det finns också ett stort behov av fler lärare, läromedel och överhuvudtaget mer litteratur på samiska, inte bara inom skolundervisningen (Sametinget 2016).

Samiskt språkcentrum listar fyra åtgärder som man menar är det mest prioriterade för att vända utvecklingen för de samiska språken:

Nationella mål för de samiska språken i Sverige

Sametinget bör få i uppdrag att tillsammans med regeringen ta fram nationella mål för de samiska språken. Sametinget bör också få i uppdrag att ta fram en handlingsplan. Samiskt språkcentrum menar att för att kunna leda det samiska arbetet och formulera mål för revitaliseringen, behöver man större handlingsutrymme. Om nationella mål formulerades för revitaliseringen av de samiska språken, så som görs i Norge, skulle det leda till en mer enhetlig minoritetspolitik. Det skulle också ha en statushöjande effekt för det minoritetspolitiska arbetet bland myndigheter, menar Samiskt språkcentrum

Förtydliga barns rätt till förskola på sitt minoritetsspråk

Sametinget föreslår att §17 i lagen om minoriteter och minoritetsspråk ändras från den nuvarande skrivningen: att barn ska ha rätt till förskola där "hela eller delar av" verksamheten genomförs på minoritetsspråk, till "en väsentlig del". På så sätt blir skrivningen mer i enlighet med originaltexten i den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk. Ändringen skulle dessutom bidra till att tillämpningen av paragrafen blev mer enhetlig över landet och därmed på ett mer rättssäkert sätt kunna säkerställa barns tillgång till förskoleverksamhet på samiska och övriga minoritetsspråk. En tydligare skrivning skulle förhindra att förskolors utbud av samiska hamnar på en miniminivå.

Kartläggning av de samiska språkens situation

På uppdrag av regeringen redovisade Sametinget i mars 2015 en förstudie med förslag på hur en kartläggning av de samiska språken i Sverige kan genomföras. Förstudien ger förslag på områden som behöver genomlysas för att få en helhetsbild av de samiska språkens situation. Några undersökningar

som nämns är en inventering av antalet talare av de olika samiska språken, men också vilka språkresurser och sociala domäner o.s.v. som finns tillgängliga för samisktalande. Sametinget behöver därför resurser för att kunna fortsätta det kartläggande arbetet tillsammans med andra aktörer (Sametinget och Umeå universitet 2015).

Ett samiskt språklyft för att utbilda fler lärare

Ett språklyft innebär en satsning på att utbilda personer som kan undervisa i samiska. Lyftet innebär att studenter på gymnasie- och högskolenivå kan söka ekonomisk kompensation för studier i samiska. Liknande åtgärder har införts i Norge. Samiskt språkcentrum föreslår ett språklyft för högre studier i samiska, som handläggs av Sametinget. För den som redan har en lärarutbildning och vill läsa ytterligare ett år samiska föreslår man studier med full lön. På samma sätt ska den som har goda kunskaper i samiska kunna läsa till en lärarutbildning. Åtgärden skulle, enligt Samiskt språkcentrum, bidra till att på förhållandevis kort tid öka tillgången till lärare och förhindra att framtida lärare i samiska söker sig från Sverige till Norge.

6. Svenskt teckenspråk

6.1. Sammanfattning 2015

Bristande språklig kvalitet har varit en röd tråd i de språkpolitiska händelser som rör det svenska teckenspråket under 2015. Under året lade Statskontoret fram en rapport som föreslog att antalet teckenspråksutbildningar bör minskas eftersom utbildningsbehovet sjunkit, men man pekar också på att kvalitén på de utbildningar som finns kvar bör öka.

Kvalitén på den teckenspråkiga undervisningen på specialskolan har diskuterats under en längre tid. Under året har Dövas Tidning genomfört en undersökning som indikerar att så många som en fjärdedel av eleverna upplever problem med att förstå sin lärare (se avsnitt 6.2).

Språklig kvalitet vid översättningar var temat för den årliga nätverksträffen i det nordiska teckenspråksnätverket, när deltagarna möttes i Roskilde i september 2015. En av frågorna som diskuterades var hur fria de teckenspråkiga översättningarna bör vara i förhållande till källspråken. Frågor som dryftades var bland annat i vilken grad teckenspråken påverkas av de omgivande dominant språken och hur man i det språkvårdande arbetet kan behålla teckenspråkens speciella uttrycksmöjligheter. Under mötet presenterade Språknämnden för finländska teckenspråk en nyutgiven handledning för översättare i teckenspråk.

Teckenspråkskompetensen har i flera av de nordiska länderna under de senaste åren institutionaliserats på ett sätt som liknar det som skett i Sverige (på Språkrådet). I Danmark upprättades 2014 ett teckenspråksråd inom Dansk Sprognævn och i Norge etablerades under 2015 ett fackråd för teckenspråk och tolkning inom Universitets- og høyskolerådet. I maj 2015 trädde en ny teckenspråkslag i kraft i Finland. Men utvecklingen för de nordiska teckenspråken är inte enbart positiv. Under 2015 lades rapporter fram i både Finland och Island i vilka man pekar på att antalet finlandssvenska teckenspråkiga minskar respektive att det isländska teckenspråket tappar mark inom viktiga samhällsområden (se avsnitt 6.3).

I följande avsnitt (6.2–6.3) presenteras ovanstående nyheter mer utförligt.

6.2. Kvalitén i tvåspråkig undervisning ifrågasatt

Specialskolan Under 2014 spelade elever från specialskolan in dokumentärer som kritiserade kvalitén på den tvåspråkiga undervisningen i skolan. De menade att lärarna inte alltid förstår vad eleverna säger, vilket påverkar studieresultaten. Filmerna lades ut på sociala medier, vilket ledde till att de fick stor uppmärksamhet och diskuterades där och i dövsamhället.

Under 2015 genomförde Dövas Tidning en enkätundersökning bland 116 högstadiel elever från Sveriges fem specialskolor för döva och hörselskadade om hur de tycker att kommunikationen fungerar i klassrummet. Kartläggningen visar att mer än var fjärde elev (28 procent i snitt) har problem att förstå sina lärare minst 1–2 gånger om dagen. På två av skolorna har en så stor andel som 40 respektive 44 procent av eleverna svarat att de vid minst 1–2 tillfällen under dagen har svårt

att förstå sin lärare.²⁹ Syftet med undersökningen var att se om den bristande begripligheten är ett generellt problem, dvs. om problemet fanns på alla fem specialskolor.

SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten) har kommenterat resultaten med att de tar uppgifterna på allvar och menar att myndigheten har identifierat tre utvecklingsområden för specialskolorna: likabehandlingsarbetet, måluppfyllelsen på skolorna och tvåspråkigheten på de regionala specialskolorna, och menar att man har påbörjat ett utvecklingsarbete för att förbättra den tvåspråkiga undervisningsmiljön (Dövas tidning 2015).

Statskontoret föreslår färre tolkutbildningar

Statskontoret föreslår i en utredning att antalet tolkutbildningar bör minskas från dagens sju utbildningar till två. Förslaget motiveras med att marknaden för teckenspråkstolkar är mättad och att kvaliteten på utbildningen behöver höjas (Statskontoret 2015). Enligt utredningen finns det idag 426 yrkesverksamma teckenspråkstolkar i Sverige. Samtidigt pekar man på ett ökat behov av skrivtolkar och föreslår därför att den utbildningen ska ges på fler platser än vad som är fallet i dag.

Det finns i dag sju utbildningsanordnare som erbjuder teckenspråks- och tolkutbildningar. Antalet sökande har minskat och färre elever genomgår hela utbildningen. Det finns därför en överkapacitet av utbildningsplatser, anser Statskontoret, som menar att det minskade intresset dels kan bero på att arbetsmarknadsvillkoren för tolkar blivit sämre, och dels på att eleverna har fått allt sämre förkunskaper i såväl svenskt teckenspråk som svenska.

Ett annat skäl att skära ner antalet utbildningar är enligt Statskontoret att ansvariga för tolkverksamheten upplever att tolkutbildningarna inte alltid håller tillfredställande kvalitet. De teckenspråkslärare och tolklärare som är anställda idag har varit verksamma under lång tid. Statskontoret föreslår därför att Stockholms universitet får i uppdrag att erbjuda fortbildning för befintliga lärare men även för yrkesverksamma tolkar.

6.3. Ny teckenspråkslag men rapporter vittnar om bakslag för Nordiska teckenspråk

Den 1 maj 2015 trädde en ny teckenspråkslag i kraft i Finland. Teckenspråkslagen anger att myndigheterna har ett ansvar att ge information på teckenspråk. Myndigheter ska också främja de teckenspråkigas möjligheter att använda sitt språk. Lagens utformning är unik på så sätt att språkbruket inte knyts till hörsselförmåga utan omfattar såväl döva och hörselskadade som hörande. I stället betraktas teckenspråkiga som en språk- och kulturgrupp. Lagen avser både det finska och det finlandssvenska teckenspråket.

²⁹ Dövas Tidning betonar att både döva och hörselskadade elever med olika språkbehov har svarat på samma enkät. Den bristande kommunikationen kan därför vara kopplad till såväl teckenspråk som talat språk. I sin undersökning använde tidningen en kontrollgrupp; en hörande skola från Mellansverige,. Frågorna som ställdes i enkäten var: "Hur ofta förstår du inte din lärare?" samt "Hur ofta förstår inte din lärare dig?"

Antalet finlandssvenska teckenspråkiga är färre än befarat visar en undersökning som Finlandssvenska teckenspråkiga riksförbundet publicerade 2015. Tidigare uppskattningar har pekat på att det finns omkring 150 talare av finlandssvenskt teckenspråk. Men den aktuella undersökningen visar att det i själva verket bara finns omkring 90 döva språkanvändare. Flertalet är födda på 1950-talet eller tidigare, vilket innebär en hög medelålder hos talarna (Finlandssvenska teckenspråkigas förbund 2015).

Den isländska teckenspråksnämnden lades fram en rapport under 2015 i vilken man menar att den isländska regeringen inte gör tillräckligt för att stödja det isländska teckenspråket. Språket tappar i ställning inom viktiga områden som förskolan, skolan och hörselvården. Trots att det isländska teckenspråket i och med den isländska språklagen 2011 fått status som officiellt minoritetsspråk går utvecklingen inte framåt, menar nämnden. Det största problemet är att döva och hörselskadade barn inte kommer i kontakt med det isländska teckenspråket, varken hemma eller i skolan (Isländska språknämnden 2015).

Flytt av teckenspråkig förskola starkt kritiserad

En omdiskuterad fråga i dövsamhället under året har varit flytten av den teckenspråkiga förskolan Kattungen i Örebro. Förskolan är tvåspråkig (svenskt teckenspråk och svenska) och tar emot döva, hörselskadade och hörande barn som samsas i samma lokaler. Förskolan ligger i anslutning till Birgittaskolan, som är en specialskola för döva, vilket innebär att förskolebarnen kan ha nära kontakt med äldre teckenspråkiga elever. På grund av detta har förskolan av många betraktats som en förebild för teckenspråkiga förskolor.

Till hösten ska dock verksamheten flytta till en annan förskola norr om staden, där den kommer att integreras med en avdelning med hörande barn. Föräldrar till Kattungen samt intresseorganisationer för döva och hörselskadade har protesterat mot flytten eftersom de menar att det finns en risk att teckenspråksmiljön kommer att urholkas. Man menar också att intresseorganisationer och experter inte fått vara delaktiga i beslutprocessen, och att det saknas en konsekvensanalys om vad flytten innebär för den teckenspråkiga verksamheten (se b.l.a. Gärdenfors 2015, Mattsson och Nydahl 2015, Eriksson 2015).

7. Andra minoritetsspråk

7.1. Sammanfattning 2015

Värnandet av den språkliga mångfalden är ett centralt mål för språkpolitiken i Sverige. Språklagen anger i §§14 och 15 att personer som har andra modersmål än svenska eller nationella minoritetsspråk ska "ges möjlighet att utveckla och använda" sina språk. Institutet för språk och folkminnen har också ett uppdrag att följa utvecklingen för alla språk i Sverige.

Under 2015 har frågor om flerspråkighet bland annat varit kopplade till de stora flyktingströmmarna. En ökning av barn med andra modersmål än svenska ställer krav på skolan när det gäller mottagande och inlussning i den svenska skolan, inte minst när det gäller att ta tillvara barnens språkliga och ämnesmässiga kompetens. Skolämnena som redan tidigare var satta under stor press: framför allt modersmålsämnet och svenska som andraspråk (SVA), står därmed inför ännu större utmaningar.

Språklagens paragrafer om tillgång till språk gäller naturligtvis också vuxnas språktillgång. För att de som ännu inte behärskar svenska ska kunna ta tillvara sin rätt i ett alltmer mångspråkigt samhälle, behövs tolkar och översättare i kontakten med myndigheterna. Detta är ett behov som med stor sannolikhet kommer att öka framöver. Under de senaste åren har vissa förändringar gjorts inom lagstiftningen för att stärka icke-svensktalandes rätt att ta kommunikera med myndigheterna. Inom rättsväsendet och sjukvården är myndigheterna sedan 2013 skyldiga att i första hand anlita tolkar som är specialiserade inom dessa områden. Förslag har också lagts om ändringar i förvaltningslagen (SFS 1986:223), som är den ramlag som reglerar myndigheternas allmänna skyldighet att erbjuda tolkning och översättning. Ändringsförslagen innebär bland annat en skärpning av myndigheternas ansvar att anlita tolk och översättare när de har kontakt med icke-svenskspråkiga; en "bör"-formulering ändras till att myndigheterna "ska" erbjuda tolk och översättare.³⁰

I den nya patientlagen som trädde i kraft den 1 januari 2016 har sjukvårdens ansvar för begriplighet förtydligats. Syftet med den nya lagen är att stärka patientens ställning, förbättra patientens integritet, självbestämmande och delaktighet i mötet med vården. Enligt den nya lagtexten ska information till patienten inte bara anpassas till mottagarens "ålder, mognad och erfarenhet" utan också till dennes "språkliga bakgrund". Lagen säger också att vårdgivaren "så långt som möjligt [ska] försäkra sig om att mottagaren förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen". En regel införs också om att information till patienten ska lämnas skriftligen om hen ber om det.

I december 2015 gav Språkrådet och Morfem förlag ut boken *Sveriges språk i siffror – vilka språk talas och av hur många?* Författaren till boken är Mikael Parkvall, lingvist vid Stockholms universitet. Mikael Parkvall har med hjälp av olika data som rör språk gjort uppskattningar av hur många talare olika språk i Sverige har. I boken listar Parkvall alla språk som i Sverige bedöms ha minst 500

³⁰ Ett nytt förslag på förvaltningslag lades fram 2010: SOU 2010:29. Förslaget innehåller ett förtydligande om att myndigheter ska anlita tolk och översättning i det fall det behövs för att den enskilde ska kunna ta tillvara sin rätt, att jämföra med bör-formuleringen i den nuvarande förvaltningslagen.

modersmålstalare, och förutom siffror och fakta om språksituationen i Sverige innehåller boken avsnitt om språkhistoria och dialekter.

Mikael Parkvall gav 2006 ut en rapport om Sveriges språk där han genomförde liknande uppskattningar om språkens numerär. Den nya boken är en uppdaterad version med data från 2012. En förändring sedan de tidigare uppskattningarna är att arabisktalande i Sverige har ökat och är på väg att ta över finskans ställning som det näst största språket i landet - en nyhet som fick stor uppmärksamhet i media i samband med att boken släpptes vid årsskiftet 2015/2016 (se t.ex. Sveriges television/TT 2016 och Ibrahim 2016). Förklaringen till ökningen av arabisktalande är inte bara invandringen från arabisktalande länder. Bland personer som har finska som modersmål är medelåldern hög och fruktsamheten låg. Från vissa arabisktalande länder är situationen den motsatta. Andra språk som ökat kraftigt mellan 2006 och 2012 är persiska, polska och somaliska (Hadenius 2016).

I avsnitt 7.2 följer en sammanfattning av de senaste åtgärderna som berör regeringens satsningar på mottagandet av nyanlända elever.

7.2. Regeringens satsningar på nyanlända

Regeringen har under det senaste decenniet lagt fokus på hur mottagning, skolintroduktion och utbildning av nyanlända elever³¹ bäst ska hanteras. En rad rapporter från skolmyndigheterna har vittnat om stora brister i kunskapen om och mottagandet av invandrade elever och elever med andra modersmål.³²

Skolverket påpekade redan 2006 på behovet av att kartlägga flerspråkiga elevers kunskap och vikten av att utgå från elevens modersmål i sådana kartläggningar (Skolverket 2006). I en kvalitetsgranskning som Skolinspektionen gjorde 2009 av 34 skolor visade att ingen av skolorna kunde erbjuda nyanlända elever en likvärdig utbildning. Kunskap om flerspråkighet saknades bland personalen och de fanns ett behov av mer grundliga utredningar av varje enskild elevs kunskaper. Skolinspektionen påpekade också att det fanns ett alltför ensidigt fokus på elevernas kunskaper i svenska, vilket blir missvisande i bedömningen av elevens ämneskunskaper (Skolinspektionen 2009). 2008 gav Skolverket ut *Allmänna råd för utbildning av nyanlända elever* (Skolverket); rekommendationer från Skolverket som skulle utgöra stöd för tillämpning av skolans lagar och förordningar så att den skulle bli enhetlig över hela landet.

³¹ Som nyanländ definieras en person som har varit bosatt utomlands och som nu är bosatt i Sverige och som har påbörjat sin utbildning i Sverige senare än höstterminens start det kalenderår då personen fyller sju år. En person ska bara definieras som nyanländ under de första fyra åren i svensk skola. Källa: Prop. 2014/15:45.

³² Skolverket 2005: *Vid sidan av eller mitt i! – om undervisning för sent anlända elever i grund- och gymnasieskolan*. Skolverket 2006: *Förslag till mål och riktlinjer för nyanlända elever – redovisning av ett regeringsuppdrag* 2006:2145. Skolinspektionen 2009: *Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö*. 2009:3.

2012 presenterade regeringen ett åtgärds paket i syfte att förbättra mottagandet av nyanlända elever i skolan. En utredning tillsattes och lade fram sina förslag 2013 (Ds 2013:6). I slutet av 2014 kom propositionen (prop. 2014/15:45). Förslagen går i korthet ut på att skolorna ska införa en möjlighet att öka undervisningstiden i ämnet svenska eller svenska som andraspråk för nyanlända elever, framför allt under den första tiden i svensk skola. Betydelsen av elevens modersmål samt modersmålsämnet och studiestöd på modersmålet skrivs fram både i promemoria och proposition, men samtidigt innehåller de nya åtgärderna för att underlätta mottagandet av nyanlända elever inga konkreta satsningar för att stärka elevens tillgång till sitt modersmål i skolan.

Den kanske mest genomgripande förändringen som kom av utredningen var dock att skolor sedan den 1 januari 2016, via skollagen, är skyldiga att kartlägga nyanlända elevers språk- och ämneskunskaper inom en tvåmånadersperiod efter det att den nyanlända påbörjat sin skolgång. Skolverket har tagit fram ett nationellt kartläggningsmaterial som skolor ska använda sig av när de genomför kartläggningar. Med kartläggningens resultat som grund kan skolan sedan besluta vilken årskurs och undervisningsgrupp varje elev ska placeras i samt hur undervisningen ska planeras. Syftet med att ta fram ett nationellt material är att underlätta en likvärdig bedömning av eleverna. Kartläggningsmaterialet består av tre steg där det första steget består av en bedömning av elevens erfarenheter av språk. I steg två ska elevens litteracitet och numeracitet bedömas. Från den 15 april är de första två stegen obligatoriska att använda för grundskolan. Steg tre, som består av en bedömning av elevens kunskap i 15 av grundskolans skolämnen, kan användas av skolorna men är inte obligatoriskt. Hela kartläggningsmaterialet kan också användas för gymnasiet även om det heller inte är obligatoriskt.

Språkåret 2015 – sammanfattande kommentarer

Tillgången till språk viktigaste språkpolitiska frågan 2015

2015 har varit ett år med stort fokus på de konflikter och oroligheter som pågår runt om i världen. Den stora flyktingströmmen till Sverige både engagerar och oroar. Språkpolitikens agenda har under det år som gått naturligtvis påverkats av detta. Precis som politiken i stort, måste språkpolitiken förhålla sig och formas utifrån det som händer i samhället på lokal och global nivå. Med tanke på det, har språklagens bestämmelse om att samhället ska "ge tillgång till språk" aldrig varit mer aktuell. Tillgången till språk (svenska och andra språk) för de människor som flyr till Sverige är språkpolitikens mest angelägna fråga just nu.

I ett samhälle som alltmer präglas av mångfald och mångspråkighet kan språklagens befästade om svenskan som huvudspråk tyckas perifer. Men mångspråkigheten har snarare gjort svenskans roll ännu mer central. Tillgången till samhällets huvudspråk utgör en väg till gemenskap för de människor som söker sig till Sverige, men språket är också ett verktyg för att kunna utöva sina rättigheter. Att svenska är det samhällsbärande språket i Sverige innebär att det ska räcka med kunskaper i svenska för att ta tillvara sina rättigheter. Myndigheter ska därför, som regel, arbeta på svenska och värna offentlighetsprincipen på svenska. Tillgången till svenska utesluter dock inte användningen av, och i vissa fall rätten till, andra språk.

Ett samhälle med en mångspråkig befolkning innebär utmaningar som svensk språkpolitik behöver rusta sig för. Under 2015 genomförde regeringen satsningar på SFI (svenska för invandrare) som kommer att fortsätta under kommande år. Satsningarna går bland annat ut på att öka tillgången till SFI-lärare och att höja kompetensen hos de redan praktiserande lärarna. Skolverket har på regeringens uppdrag tagit fram undervisningsmaterial som är särskilt anpassade till elever som är illitterata eller som använder andra skriftspråk än det latinska. Satsningarna på att få fram fler SFI-lärare med relevant kompetens bör även fortsättningsvis prioriteras.

Satsningar på SVA och modersmålsundervisning avgörande

För de barn och unga som ska slussas in i den svenska skolan är språket det verktyg de behöver för att tillgodogöra sig skolans alla ämnen. Barn lär sig ett nytt språk bättre om de också får stöd och undervisning i sitt modersmål. Enligt tvåspråkighetsforskningen tar det i regel flera år innan en elev har lärt sig ett nytt språk så bra att det kan fungera som skolspråk på ungefär samma villkor som elever med svenska som modersmål. Svenska som andraspråk och modersmål är skolämnena som i skolpolitiska uppföljningar skrivs fram som mycket betydelsefulla, snarast avgörande, för skolframgång hos barn med andra modersmål än svenska. Ändå kämpar dessa ämnen i motvind; det råder brist på modersmålslärare och SFI-lärare, och de lärare som undervisar har långt ifrån alltid den särskilda kompetens som krävs för att undervisa flerspråkiga barn och vuxna.

Vissa åtgärder har tagits för att underlätta nyanländas lärande i den svenska skolan. En promemoria om nyanländas mottagande och skolgång lades fram 2013 (Ds 2013:6). Som en följd av förslagen som presenterades där kommer nyanlända elever att från och med 2016 under sitt första år i svensk skola

kunna lägga mer av sin undervisningstid på skolämnen svenska eller svenska som andraspråk. Syftet är att eleverna ska kunna fokusera på inläringen av svenska. Som en följd av promemorians förslag blev skolor sedan april 2016 skyldiga att kartlägga nyanlända elevers ämneskunskaper och språkresurser.

Det är bra att nyanlända elever under sin första tid i den svenska skolan får möjlighet att satsa extra på svenskan. Men i den promemoria och proposition som regeringen presenterat och som ska ligga till grund för satsningar på nyanlända elever, saknas konkreta förslag på åtgärder som ska trygga elevens kunskaper och utveckling i sitt modersmål parallellt med svenskan. Promemorian betonar modersmålets betydelse genom att hänvisa till tvåspråkighetsforskning som säger att eleven bör få lära parallellt på sitt modersmål under en förhållandevis lång period (omkring 5–7 år). Samtidigt återspeglas det perspektivet inte i promemorians förslag till konkreta satsningar, vilket är motsägelsefullt. Fokus läggs dessutom på elevens tid i förberedelseklass, vilket som längst betyder två år – en betydligt kortare period än den tidsperiod på 5–7 år som refereras till. Definitionen av vem som ska inrymmas i begreppet "nyanländ elev" innebär att en elev bara ska anses nyanländ de första fyra åren i svensk skola. Det skulle kunna finnas en risk att definitionen får en bromsande effekt för elevers tillgång till modersmålet om skolorna väljer att begränsa de språkinriktade resurserna och insatserna till den period då eleven anses nyanländ. Exakt hur modersmålsämnet och studiestödet på modersmålet ska stärkas framgår heller inte av de beslutade åtgärderna. Det är dock viktigt att alla flerspråkiga elever, inte bara när de är nyanlända, får tillgång till en god svenskundervisning samt stöd och undervisning i sitt modersmål under den tid eleven behöver det för att erövra ett skolspråk.

Med tanke på de svårigheter som modersmålsämnet brottas med i form av marginalisering och lärarbrist, samtidigt som tillströmningen av nya elever med andra modersmål än svenska ökar, finns det stor anledning att misstänka att tillgången till modersmålsstöd och modersmålsundervisning kommer att bli ännu svårare att tillgodose, om inte riktade ekonomiska satsningar görs. Investeringar i goda kunskaper i svenska måste göras parallellt med satsningar på elevernas modersmål.

Vikten av goda kunskaper i svenska gäller naturligtvis inte bara barn som invandrat till Sverige. Alla elever, också de med svenska som modersmål, behöver bättre språkkunskaper än vad de har i dag för att bättre klara skolans samtliga ämnen. Forskning pekar på ett tydligt samband mellan starka svenskkunskaper och goda resultat i övriga skolämnen. Den trend med sjunkande läsförståelse som resultaten i PISA indikerar, behöver vända. Kopplingen mellan språklig kompetens och goda studieresultat behöver lyftas fram ännu mer. Barn och unga behöver också få större kunskap i de nordiska språken och om svenskans dialekter.

Minoritetspolitiken har haft otillräcklig genomslagskraft

För de nationella minoritetsspråken trädde en viktig lagändring i kraft den 1 juli 2015. Förändringen innebär att barn som tillhör de nationella minoriteterna kan läsa språken som nybörjarspråk. Den motsättning som tidigare funnits mellan språklagen som säger att minoriteterna ska ges möjlighet att lära sig språken, och skollagen som krävs förkunskaper, är därmed borttagen. I realiteten är dock bristen på lärare som kan undervisa i språken ett betydligt större hinder.

Länsstyrelsen i Stockholm och Sametingets uppföljning av minoritetspolitiken har visat att minoritetspolitiken inte slagit igenom utanför förvaltningsområdena. Dessutom har minoritetslagen haft en marginell effekt för revitaliseringen av de icke-territoriella språken romska och jiddisch. Länsstyrelsen och Sametinget menar också att det saknas medvetenhet i kommunerna och skolorna om barns särskilda rätt till sina nationella minoritetsspråk. De åtgärder som genomförs och de möjligheter till inflytande och samråd som erbjuds föräldrar och barn som tillhör de nationella minoriteterna, skiljer sig ofta inte från det som erbjuds alla föräldrar och barn.

Ett annat mönster som Länsstyrelsen och Sametinget pekat på i sin uppföljning de senaste åren är att det särskilda statsbidrag som kommuner inom förvaltningsområdet får, ofta används till samordning och administration av minoritetspolitiska åtgärder eller till kortsiktiga kulturprojekt. Sådana projekt kan vara viktiga för att synliggöra minoritetsspråken i majoritetssamhället, men har troligtvis begränsad effekt på revitaliseringen av språken. Ska minoritetspolitikens mål vara att föra över språken till nästa generation så behövs åtgärder som bygger upp och stärker språkens infrastruktur, och i centrum står utbildningssektorn; hela kedjan från förskola till universitet. Sådana satsningar är dock svårare för kommunerna eftersom de kräver större politiska och ekonomiska investeringar.

Europarådet har i sina senaste granskningar pekat ut tillgången till tvåspråkig undervisning som den svenska minoritetspolitikens ödesfråga. Med tanke på utbildningsminister Gustav Fridolins uttalande i början av 2016 om intentionerna att se över lagstiftningen i syfte att underlätta för minoriteterna, kan man tänka sig att förslag på förändringar i skollagstiftningen gällande tvåspråkig undervisning skulle kunna bli aktuella inom en inte alltför avlägsen framtid.

Bland de åtgärdsförslag som Länsstyrelsen och Sametinget tar upp i sin rapport om barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk hör förslaget om att utreda möjligheten att uppta de nationella minoritetsspråken som en diskrimineringsgrund (se s. 34-35). Språk utgör idag inte en av de fem diskrimineringsgrunderna, enligt diskrimineringslagen.

Ett annat förslag från Länsstyrelsen och Sametinget är att utreda införandet av en minsta garanterad undervisningstid för de nationella minoriteterna. I det fall frågan utreds kan det dock vara bra att ha i åtanke de brister i implementeringen som blev tydliga redan i samband med införandet av hemspråksreformen 1977. Medan idén i hemspråksreformen var att undervisningstiden skulle vara flexibel och anpassas efter den enskilda elevens behov, utvecklades snart en praxis där kommunerna utgick från vilka absoluta skyldigheter man hade, där lägstanivån blev norm (Spetz 2014).

I Språkrådets enkät om kommuners organisering av modersmålsundervisningen drogs en liknande slutsats i fråga om implementeringen av fem-elever-regeln³³, där många kommuner ansåg att regeln utgjorde ett hinder för att kunna erbjuda modersmålsundervisning, trots att regeln är utformad för att försäkra en miniminivå i fråga om kommunens skyldigheter – den är alltså inte formellt tvingande (Spetz 2014). Fördelarna med att införa en miniminivå är uppenbara i och med att det skapar en garanti för en viss likvärdighet mellan olika kommuner i landet. Att ha i åtanke är dock att införandet

³³ Regeln om att kommunen är skyldig att anordna modersmålsundervisning först om det finns fem elever eller fler i kommuner som önskar undervisning i ett språk. De nationella minoriteterna är dock undantagna den regeln.

av miniminivå skulle kunna riskera att bli en stelrad praxis och som över tid resulterar i en ambitionssänkning.

Svenskans ställning som förvaltningspråk kan behöva förstärkas

Under de senaste två åren har flera statusfrågor som rör svenskan aktualiserats. Skiljedomsutredningen som lades fram i april 2015 innebar en prövning av en av språklagens allra mest centrala principer, nämligen att svenskan ska vara myndigheternas språk. En av frågorna som utredningen skulle ta ställning till var möjligheten att i klander mål kopplade till skiljedomar hålla förhandlingar på engelska i hovrätten.

Utredningens slutgiltiga förslag blev dock en kompromiss som innebär att de dokument som tillhör språklagens kärnområde, och som ska garantera insyn i domstolens arbete, även i fortsättningen ska upprättas på svenska. Utredningen sätter dock fingret på det faktum att förvaltningspråket i princip är oregerat i svensk lagstiftning. Att svenska under så lång tid betraktats som det självklara, men outtalade, förvaltningspråket har medfört att det i dag inte finns någon explicit bestämmelse om att allmänna handlingar ska lämnas ut på svenska. Det motsatta förhållandet, myndigheters skyldighet att översätta handlingar från svenska till andra språk, är dock reglerad i till exempel förvaltningslagen, även om bestämmelsen är av övergripande karaktär.

I ett framtida alltmer mångspråkigt samhälle kommer frågor om insyn och tillgång till information på olika språk troligen inte att bli mindre aktuella. Att kunna ta tillvara sin rätt, att kommunicera och ta del av samhällsinformation på svenska är en nödvändighet. Myndigheter behöver tillgodose behovet av tolkning och översättning hos personer som ännu inte lärt sig svenska. Till detta kommer de nationella minoriteternas rätt att använda sina språk i förvaltningsområdena. Tillgången till kompetenta tolkar och översättare på olika språk bör därför vara en prioriterad språkpolitisk fråga, särskilt inom områden som sjukvård och domstolsväsende. Det kan finnas ett behov av att se över hur lagstiftningen om förvaltningspråk bör ut som helhet och hur det allmännas skyldighet gentemot olika språkgrupperna efterlevs i dag.

Att svenskan är det samhällsbärande språket innebär att det är språkpolitikens uppgift att bevara svenskan som ett det huvudsakliga förvaltningspråket. Ska svenskan behålla sin status som samhällsbärande språk även i ett längre perspektiv behöver det också vara ett starkt vetenskapsspråk och fackspråk. I de fall det behövs stöd för att upprätthålla kanaler för publicering av forskningsresultat på svenska är detta en viktig uppgift som bör ligga inom det allmännas ansvar, liksom att ge stöd till en terminologisk och språkteknologisk utveckling som tjänar allmänhetens intressen. Värnandet av svenskan ska dock inte stå i vägen för revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken och värnandet av det svenska teckenspråket.

Språkpolitikens grundpelare måste hålla ihop

För att en språkpolitik, såsom den formuleras i språklagen och minoritetsspråklagen, ska vara möjlig att driva på nationell och lokal nivå är det en förutsättning att beslutsfattare, men också språksamhället i stort, uppfattar och förespråkar värnandet om svenskan som huvudspråk och främjandet av språklig mångfalden som en parallell utveckling – inte som en motsättning. En stor utmaning för den svenska språkpolitiken blir att fortsättningsvis hålla ihop dess tre pelare: värnandet

om svenskan som huvudspråk i Sverige, revitaliseringen av de nationella minoritetsspråken och främjandet av det mångspråkiga Sverige. De beslut som fattas, inom vilket politikområde det än må vara, måste ha samtliga dessa perspektiv i åtanke.

Det utesluter dock inte att någon av pelarna periodvis kommer att vara mer angelägen än de övriga. Språklagens bestämmelse om att ge tillgång till språk är just nu, mot bakgrund av den senaste tidens stora flyktinginvandring, särskilt angelägen. De barn och unga som kommer till den svenska skolan med andra modersmål måste få tillgång till god undervisning i svenska som andraspråk, modersmålsundervisning och studiestöd på sitt modersmål av kvalificerade lärare. För att få bra förutsättningar att lyckas i skolan behöver de få utveckla kunskaper i sitt modersmål parallellt med kunskaperna i svenska, inte bara under den tid de definieras som nyanlända. Att lärare får större kunskap och medvetenhet om hur språk och lärande hänger samman, och att riktade nationella satsningar görs inom detta område, både i förhållande till enspråkiga och flerspråkiga barn, är språkpolitikens allra viktigaste utmaning just nu.

Referenser

- Arbetsmarknadsdepartementet (2015). *Sfi i anläggningsboende*. Informationsmaterial.
<http://www.regeringen.se/artiklar/2015/09/sfi-i-anlaggningsboende/>
- Bendegard, Saga (2015). *Klarspråksarbetes villkor i samband med EU:s rättsaktsöversättning*, i *Sakprosa*, nr.2, vol. 7, 2015. <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/981>
- Blakestad, Mats (2015). *Request for Change to ISO 639-3 Language Code* (2015). ISO 639-3 Registration Authority. Change Request Number: 2015-046.
- Eriksson, Christina (2015). *Föräldrar rasar över flytten av förskola*. Nerikes Allehanda
<http://na.se/nyheter/orebro/1.2985106-foraldrar-rasar-over-flytten-av-forskola>
- Committee on the Icelandic Sign Language (2015). *Rapport pekar på att isländskt teckenspråk är hotat*.
<https://nordiskateckensprak.wordpress.com/2015/08/10/rapport-pekar-pa-att-islandskt-teckensprak-ar-hotat/>
- Deklaration om nordisk språkpolitik. ANP 2007:746. Nordiska ministerrådet 2006.
- Den nordiska språkkonventionen. 1987. Nordiska ministerrådet.
- Dövas Tidning (2015). *Finsk teckenspråkslag har blivit antagen*.
<http://www.dovastidning.se/varlden/europa/item/532-finsk-teckenspraks-lag-har-blivit-antagen>
- Ehrenberg-Sundin, Barbro och Sundin, Maria (2015). *Krångelspråk blir klarspråk. Från 1970-tal till 2010-tal*. Norstedts. Språkrådets småskriftserie 18, 2015.
- ELCR, Languages – the heart of multilingual Europe (2016). *Language resources are crucial for cracking the language barrier in EU cross-border public services*. 27 april 2016. <http://www.lr-coordination.eu/>
- Eriksson, Christina (2015). *Föräldrar rasar över flytten av förskola*. Nerikes Allehanda 21 maj 2015.
<http://na.se/nyheter/orebro/1.2985106-foraldrar-rasar-over-flytten-av-forskola>
- Europarådet (2006). *Sveriges genomförande av Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*, ECRML (2006) 4. Strasbourg 27 september 2006. Andra övervakningsomgången, Expertkommitténs rapport och Rekommendation från Europarådets ministerkommitté om Sveriges genomförande av Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.
- Europarådet (2009). *Sveriges genomförande av Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*, ECRML (2009) 3. Strasbourg 6 maj 2009. Tredje övervakningsomgången, Expertkommitténs rapport och Rekommendation från Europarådets ministerkommitté om Sveriges genomförande av Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk
- Europarådet (2015). *Application of the Charter in Sweden*, Strasbourg 14 January 2015, 5th monitoring cycle. Report of the Committee of Experts on the Charter. Expertkommitténs rapport och

Rekommendation från Europarådets ministerkommitté om Sveriges genomförande av Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.

Finlandssvenska teckenspråkiga riksförbund (2015). *Mitt eget språk – vår kultur*

http://www.dova.fi/wp-content/uploads/2015/07/PDF_Mitt_eget_sprak_var_kultur.pdf

Förvaltningslag (1986:223).

Gorbacz, Piotr (2010). *Word Order in Övdalian. A Study in Variation and Change*. Lunds universitet.

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=1567392&fileId=1567413>

GU-journalen (2015). *Stor satsning på e-vetenskap*. GU-journalen, nr 2, 2015.

<https://issuu.com/universityofgothenburg/docs/gu-journalen2-2015/9?e=2258443/12439308>

Gärdenfors, Moa (2015). *Många protesterar mot Kattungens flytt*. Dövas tidning den 1 juni 2015.

<http://www.dovastidning.se/sverige/orebro/item/575-manga-protesterar-mot-kattungens-flytt>

Hadenius, Patrik (2015). *Stora ord*. Språktidningen. April 2015.

<http://spraktidningen.se/artiklar/2015/03/stora-ord>

Helme, Taina, Hjorth, Tore, Florica, Rajala och Utsi, Isak (2015). *”Regeringen tar ett stort steg bakåt för minoritetspolitiken”*. 27 april 2016. <http://www.svt.se/opinion/om-minoritetsprak>

Ibrahim, Lorin (2016). *Arabiska kan gå om finska som näst största språk*. Sveriges radio 5 april 2016.

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6404347>

Institutet för språk och folkminnen, Länsstyrelsen i Stockholms län, Sametinget (2015). *Nationella minoriteter 2015. Allmänhetens kunskap om och attityd till de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken*

Institutet för språk och folkminnen (2015A). *Kommentarer till ISO-ansökan, request number 2015-046, augusti 2015*. http://www-01.sil.org/iso639-3/cr_files/CurrentComments/2015-046_comment01.pdf

Institutet för språk och folkminnen (2015B). *Språkrådets Clarin-centrum*

<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprak-och-it/spraklig-infrastruktur/swe-clarin.html>

Institutet för språk och folkminnen (2016A). *EU samlar resurser för att spränga språkgränserna i Europa*. 27 april 2016.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/nyheter-2015/2015-09-25-eu-samlar-resurser-for-att-spranga-sprakgranserna-i-europa.html>

Institutet för språk och folkminnen (2016B). *Förvaltningsområden utvidgas inte vid årsskiftet*. 27 april 2016.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/nyheter-2015/2015-10-02-forvaltningsomraden-utvidgas-inte-vid-arsskiftet.html>

Institutet för språk och folkminnen (2016C). Remissvar. Dnr 61-16/0264. *Synpunkter på utredningen Uppdrag om offentlig terminologi*.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.5dc4950715317a15839397/1456477959865/ISOF+Remissvar+termutredning.pdf>

Internetstiftelsen i Sverige, IIS (2015): *Svenskarna och internet. En årlig studie av svenska folkets internetvanor*. <http://www.soi2015.se/sammanfattning/>

Josephson, Olle (2007). *Inledningsanförande av Olle Josephson*. Gustav Adolfs Akademien Kungliga Akademien, Uppsala, den 17 oktober 2007.

Justitieombudsmannen, JO (2013). Beslut, diariennr. 4552-2013,5937-2013,6105-2013.

Justitieombudsmannen, JO (2014). Beslut, diariennr. 6100-2014, 6106-2014

Justitieombudsmannen, JO (2015A). Beslut, diariennr. 380-2015

Justitieombudsmannen, JO (2015B). Beslut, diariennr. 5211-2013

Justitiedepartementet (2014). *En översyn om lagen om skiljeförfarande*. Dir. 2014:16.

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/kommittedirektiv/2014/02/dir.-201416/>

Kulturdepartementet (2015). *Uppdrag till Statens skolverk att fördela bidrag för deltagande i insatser för att förstärka tillgången på lärare i nationella minoritetsspråk*. Ku2015/01721/DISK

Kulturrådet (2015). *Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Kulturrådets skriftserie 2015:3.

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2015). *Rapport om statsbidraget för förvaltningsområdena för finska, meänkieli och samiska*.

<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/SiteCollectionDocuments/Sv/nyheter/2016/Rapport%20dnr%20106-23946-2015.pdf>

Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget (2016). *Nationella minoriteter. Minoritetspolitikens utveckling år 2015. Barns rätt till sitt nationella minoritetsspråk inom förskola, förskoleklass och skola*.

Länsstyrelsen i Stockholms län (2016). *Förvaltningsområden*.

<http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/manniska-och-samhalle/nationella-minoriteter/Pages/forvaltningsomraden.aspx>

Mattsson, Jesper och Nydahl, Kjell (2015). Sveriges radio den 2 juni 2015. *Demonstration mot flytt av kattungen*. <http://www.svt.se/nyheter/nyhetstecken/demonstration-mot-flytt-av-kattungen>

Melerska, Dorota (2011). *Älvdalskan – mellan språkdöd och revitalisering*. Uniwersytet im. Mickiewicza, Poznan.

https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/1054/2/Dorota_Melerska_rozprawa%20doktorska.pdf

Minoritet.se (2016). *Minoriteterna begär samråd med ministern*. 27 april 2016.

<http://www.minoritet.se/3773>

Motion till riksdagen 2015/16:3243. Nicklas Malmberg (Mp). *Klassa älvdalskan som nationellt minoritetsspråk*.

Motion till riksdagen 2015/16:2544. Aron Emilsson (SD). *Älvdalskan som landsdelsspråk.*

Nordicom (2016). De första resultaten från Nordicom-Sveriges Mediebarometer 2015.

http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/mediefakta-dokument/Mediebarometern/Mbar_Tema_rap/mediebarometern_2015_-_forsta_resultaten_meg.pdf

Nordiska ministerrådet (2015). *Redegjørelse for det nordiske språksamarbeidet.*

file:///C:/Users/jensp182/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/ANL46T7C/Dokument%2011_2015.pdf

Nordiska teckenspråk (2015). *Starka protester mot flytt av teckenspråkig förskola.*

www.nordiskateckensprak.wordpress.com
<https://nordiskateckensprak.wordpress.com/2015/06/09/starka-protester-mot-flytt-av-teckensprakig-forskola/>

Nyström Höög, Catharina (2015). *Värdegrundstexter – ett nytt slags uppdrag för klarspråksarbetet?*

<https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/831>

Näringsdepartementet (2016). *Uppdrag om offentlig terminologi.* Promemoria.

OECD (2015). *Students, Computers and Learning: Making the Connection.* PISA, OECD Publishing.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264239555-en>

Parkvall, Mikael (2015). *Sveriges språk i siffror – vilka språk talas och av hur många?* Morfem förlag.

Patientlag (2014:821)

Persson Madeleine (2015). *Föräldrar oroliga när barnens teckenspråksförskola flyttas.* Sveriges radio

den 1 juni 2015. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=159&artikel=6179276>

Post- och telestyrelsen (2015). *Webbartikel: Regeringsuppdrag: Pilotprojekt för en språkresursbank.*

27 april 2016. <http://pts.se/sprakresursbank>

Prop. 2008/09:153. *Språk för alla – förslag till språklag.* Kulturdepartementet.

Prop. 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna.* Kulturdepartementet.

Prop. 2013/14:3. *Läsa för livet.* Kulturdepartementet 2013.

<http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2013/09/prop.-2013143/>

Prop. 2014/15:44. *Möjligheter till fjärrundervisning.* Utbildningsdepartementet 2014.

<http://www.regeringen.se/contentassets/d6fff221eb7c49e9ad76381bff3c951f/mojligheter-till-fjarrundervisning-prop.-20141544>

Prop. 2014/15:85. *Ökad individanpassning – en effektivare SFI och vuxenutbildning.*

Utbildningsdepartementet.

Rasmusson, Maria (2015). *Det digitala läsandet. Begrepp, processer och resultat.* Mittuniversitetet,

Härnösand. [Det digitala läsandet. Begrepp, processer och resultat](#)

Regeringskansliet (2013). *Sveriges rapport till Europarådet om den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk*, rapport avgiven i enlighet med stadgans artikel 15, femte rapporten.

Reinhammar, Maj (2007). *Inledningsanförande av Maj Reinhammar*. Gustav Adolfs Akademien Kungliga Akademien, Uppsala, den 17 oktober 2007.

Sametinget och Umeå universitet (2015). *Förstudie. Kartläggning av de samiska språken*.
<https://www.sametinget.se/88549>

Sametinget (2016). *Lägesrapport: De samiska språken i Sverige 2015*. Samiskt språkcentrum, Sametinget.

Skolförordning (2011:185)

Skollag (2010:800)

Skolverket (2007). *Vad händer med läsningen?: en kunskapsöversikt om läsutvecklingen i Sverige 1995–2007*.

Skolverket (2015). *Regeringen satsar på undervisningen i modersmål för nationella minoriteter*:
<http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2015/06/regeringen-satsar-pa-undervisningen-i-modersmal-for-nationella-minoriteter/>

Skolverket (2015A). *FOKUS på It-användning och elevresultat i PISA 2012*.
http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3504.pdf%3Fk%3D3504

Skolverket (2015B). *Läsa på internet kräver speciella förmågor*.
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/it-i-skolan/undervisning/lasa-pa-internet-kraver-speciella-formagor-1.231530>

Skolverket (2016). *Nationella minoritetsspråk*. 27 april 2016.
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/larande/sprak/minoritetssprak>

SOU 2012:10. *Läsarnas marknad, marknadens läsare – en forskningsantologi*. Kulturdepartementet 2012. <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2012/03/sou-201210/>

SOU 2012:65. *Läsandets kultur*. Kulturdepartementet 2012.
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2012/03/sou-201210/>

SOU 2015:37. *En översyn av lagen om skiljeförfarande*. Justitiedepartementet 2015.
<http://www.regeringen.se/contentassets/78c079328bef401abd6b57f90744e504/oversyn-av-lagen-om-skiljeforfarande-sou-201537>

SOU 2016:12. *Ökade möjligheter till modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål*. Utbildningsdepartementet 2016.

Spetz, Jennie (2014). *Debatterad och marginaliserad – perspektiv på modersmålsundervisningen*. Rapporter från Språkrådet 6. Institutet för språk och folkminnen.

Språkförsvarets styrelse (2015). *Gör älvdalska till ett landsdelsspråk!* Tidningen Kulturen, 23 augusti, 2015. <http://tidningenkulturen.se/index.php/mer/debatt/132-kultur/20108-gor-alvdalska-till-ett-landsdelssprak>

Språklag (2009:600)

Statskontoret (2015). *Det framtida behovet av teckenspråks- och skrivtolkar. En översyn av tolkutbildningarna vid folkhögskolorna*. Rapport 2015:25.

Sveriges television/TT (2016). *Studie: Arabiskan på väg om finskan som språk i Sverige*. Sveriges television/TT 5 april 2016. <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/arabiskan-pa-vag-om-finskan-som-sprak-i-sverige>

The Guardian (2015). *The prince, the glamour model and the Vikings' lost language*. 25 maj 2015. <http://www.theguardian.com/world/2015/may/24/sofia-hellqvist-prince-carl-philip-sweden-glamour-model-lost-viking-language>

The Conversation (2015). *The Fight to Preserve Ełfdalian, the Swedish Lost Foreign language*. <https://theconversation.com/fight-on-to-preserve-elfdalian-swedens-lost-forest-language-41642>

Utbildningsdepartementet (2015A). *Språkundervisning för bättre etablering*. <http://www.regeringen.se/contentassets/9c2cf03708b743a68c0a73358767be48/sprakundervisning-for-battre-etablering>

Utbildningsdepartementet (2015B). *Kommittédirektiv. Bättre möjligheter till fjärrundervisning och undersökning på entreprenad*. Dir. 2015:112.

Utbildningsdepartementet (2015C). *Regeringsbeslut U2015/3466/GV. Uppdrag att ta fram ett stödmaterial i alfabetisering och läs- och skrivinlärning*. <http://www.regeringen.se/contentassets/51e30e9c63a24083bb8b59331750872c/uppdrag-att-ta-fram-ett-stodmaterial-i-alfabetisering-och-las--och-skrivinlarning.pdf>

Utbildningsdepartementet (2015D). *Forslag til tiltak for å øke det i nordiska samarbeidet om felles utvikling og bruk av læremidler i barnehage og skole for å styrke samiskopplæringen. Forslag fra Arbeidsgruppe om læremidler i samiskopplæringen*.

Universitets- og høgskolerådet (2016). *Om UHR*. http://www.uhr.no/om_uhr Institutet för språk och folkminnen (2015). *Språkrådets Clarin-centrum*. 27 april 2015.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/sprak-och-it/spraklig-infrastruktur/swe-clarin.html>

Wengelin, Åsa (2015). *Mot en evidensbaserad språkvård? En kritisk granskning av några svenska klarspråksråd i ljuset av forskning om läsbarhet och språkbearbetning*, i *Sakprosa*, nr.2, vol.7, 2015. <https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/article/view/983>

Vuonokari, Kaisa (2015). *Fridolin vill utreda minoritetsspråk*. Sisuradio. Sveriges radio. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3993&artikel=6377911>

Vuonokari, Kaisa och Wallin, Kaatarina (2015). *(M) vill ta med nya kommuner i förvaltningsområdet*. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=185&artikel=6276662>

Wickström, Karin (2015). *Svenska kvar som obligatoriskt ämne i Finland*. Sveriges radio.
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6110269>